

Π. Β. Πάσχος

Ἡ πνευματική ζωή στή Δυτική Μακεδονία

Α. ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.

Ἡ ἀρχαιολογική σκαπάνη τῶν τελευταίων χρόνων ἀνακαλύπτει καί ἀποκαλύπτει, ὅλο καί περισσότερο, τόν ὑψηλό πνευματικό πολιτισμό τῆς Μακεδονίας μας –ὄχι μόνο στό ἐθνικό μας ἔδαφος, ἀλλά καί στά μέρη τῶν γειτονικῶν μας λαῶν. Ὅμως, αὐτός ὁ χρόνος καί χώρος δέν μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ. Ἀκόμη καί οἱ λίθοι φθέγγονται μαζί μας γιά τήν ἐλληνικότητα τῆς Μακεδονίας μας, καί κανεῖς –ιστορικά ἐνημερωμένος καί πολιτικά ἐντιμος ἄνθρωπος, ὥριμος καί ἀξιοπρεπής– δέν τήν ἀρνεῖται. Γράφτηκαν καί γράφονται πάνω σ’ αὐτό, μέ ἀφορμή τίς ἀνιστόρητες προκλήσεις τῶν Σκοπίων, πάρα πολλά –κ’ ἐδῶ καί στό ἐξωτερικό– ἔστω καί μέ κάποια καθυστέρηση, καί ὅταν εἶχε φτάσει πιά τό μαχαίρι στό κόκκαλο... Ἐδῶ ὅμως, σ’ αὐτό τό κείμενο, θά περιοριστοῦμε στήν πνευματική ζωή τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὅπως αὐτή ἐκφράζεται κυρίως στήν ἐποχή μας. Ἐποχή καθαρά *Νέου Ἑλληνισμοῦ*, καί συγκεκριμένα τοῦ *Εἰκοστοῦ Αἰῶνα*, ὅπου ἡ Δυτική Μακεδονία προσπαθεῖ νά ξαναβρεῖ τήν παλιά αἴγλη της, ὅπως ὅταν ἦταν κέντρο καί διασταύρωση πολιτιστικῶν ρευμάτων, μέ θαυμαστή ἀνθιση στήν Παιδεία, στό Ἐμπόριο, στήν Τέχνη, στά Γράμματα. Τότε, πού ἡ φιλογένεια τῶν τέκνων της, ὄχι μονάχα μεγαλουργοῦσε στήν Εὐρώπη καί στίς ξένες βασιλικές ἢ πριγκιπικές αὐλές, ἀλλά ἐναπέθετε στό δοῦλον Γένος καί στήν ἰδιαίτερη πατρίδα του ὁ καθένας τους εὐγνώμονα αἰσθήματα, μέ γενναιοδωρία καί φιλοπατρία, σέ πολύ χρυσό μεταφραζόμενα! Πρέπει, βέβαια, νά ὁμολογήσουμε, πῶς καί σήμερα, ὅταν ἀπομακρυνόμαστε ἀπό τή γενέτειρα καί ἀρχίζει τό βάρος τῆς ξενιτειᾶς νά πιέζει τήν καρδιά καί νά τή γεμίζει πόνο καί νοσταλγία, τρέχουμε νά τήν ξαναβροῦμε, ὅταν μποροῦμε, ἦ, σέ ἄλλη περίπτωση, νά διαβάσουμε τίς ἐφημερίδες, τά περιοδικά, τά βιβλία, πού μᾶς μιλοῦν γιά τόν ἀγαπημένο τόπο μας καί γιά τοὺς ἀνθρώπους του, πού τοὺς θεωροῦμε ἀδελφούς μας –ἀσχέτως ἂν τσακωνόμαστε γιά τά πολιτικά, ἦ γι’ ἄλλους λόγους, ὅταν ζοῦμε δίπλα-δίπλα. Καί τοῦτο, γιατί –ὅπως ἐγράφαμε πρὶν τρία χρόνια– “ὅσο καί ἂν διαφέρουμε ἴσως μεταξύ μας, στίς ἰδέες ἢ στήν πολιτική, στίς σπουδές ἢ στά ἐπαγγέλματα καί τίς ἄλλες ἀσχολίες μας, ἔχουμε κάτι πού μᾶς ἐνώνει βαθύτερα. Κι αὐτό εἶναι ἡ ἀγάπη γιά τόν τόπο μας: ὁ πόνος γιά τήν ἐνδοξη Μακεδονία μας, ἡ ἐγνοια κι ὁ καημός γιά τήν πονεμένη καί τόσες φορές αἱματοκυλισμένη καί τόσο πλούσια σπαρμένη μέ ὀστᾶ καί λείψανα Νεομαρτύρων καί

Ἐθνομαρτύρων Δυτική Μακεδονία, τήν ἰδιαίτερη πατρίδα μας”¹. Κι αὐτό τό ἐνδιαφέρον, αὐτή ἡ ἀγάπη γιά τήν ἰδιαίτερη πατρίδα μας, δέν ἐκφράζεται ἀπό ἓναν ἢ δύο (δηλ. ἀπό ἄτομα ξεμοναχιασμένα), μά χωρίς καμμία ἐξαιρέση, ἀπ’ ὅλους, “ἔξω ἀπό κείνους πού δέν ἀγαπούν ἢ ἔχουν λησμονήσει τόν τόπο τους, καθῶς κ’ ἐκείνους πού νομίζουν πῶς εἶναι τόσο δυνατοί καί τόσο ἀντάρκεις, πού μποροῦν καί πρέπει τάχα νά τά κάνουν ὅλα μόνοι τους (γιά νά ’χουν σάν τοῦ λύκου χοντρό τό λαιμό τους!). Ἐμεῖς ξέρουμε, πῶς ἕνας-ἕνας δέν μποροῦμε νά προσφέρουμε σπουδαῖα πράγματα, παρά τίς ἀγαθές προθέσεις μας. Τό λιανοντούφεκο ἔχει πιά σβήσει, ἀκόμη καί στούς ἄλλους πολέμους. Εἴμαστε, λοιπόν, βέβαιοι, ὅτι ὅσο πιά πολλοί καί πιά πολύ (κοντά) μαζεύομαστε καί μονοιάζουμε, γιά ἓνα σκοπό κ’ ἓναν ἀγῶνα, τόσο μεγαλύτερο τό ἀποτέλεσμα καί ἡ νίκη πιά σίγουρη. Ὃταν πρόκειται γιά οἰκονομικά, πολιτικά, κομματικά ὀφέλη καί “διοτέλειες”, πού ἔλεγε ὁ Μακρυγιάννης, ἄς πάει ὁ καθένας μόνος του –γιά τό ψωμί του καί τῆς οἰκογένειάς του. Ὃταν, ὅμως, εἶναι νά ὑπηρετήσουμε καί νά διακονήσουμε πνευματικούς καί πατριωτικούς σκοποῦς, τότε (πάλι κατά τό λόγο τοῦ Μακρυγιάννη, πού θά τόν ὑπέγραφαν καί οἱ πρόγονοι καί συμπατριῶτες μας Λασσάνης καί Κασομούλης) πρέπει ν’ ἀφήσουμε τό “ἐγώ” καί τό “ἐσύ” καί νά πᾶμε στό “εμεῖς”»²!

Σ’ αὐτό τό “εμεῖς”, βέβαια, γιά τήν περίπτωσή μας, περιλαμβάνονται ὄχι μόνον τά ἐπὶ μέρους πρόσωπα, πού ἔχουν σχέση μέ τήν πνευματική ζωὴ τοῦ τόπου, μά καί οἱ πολίτες μας, οἱ κωμοπόλεις μας, τά κεφαλοχώρια καί τά μικροχώρια τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἀπ’ ὅπου μποροῦν νά παρουσιαστοῦν πάντα οἱ πνευματικοὶ δημιουργοί, οἱ εὐεργέτες καί οἱ κάθε λογῆς ἥρωες καί πατριῶτες, πού θά ξεχωρίσουν ἀργότερα στήν ἱστορία: δηλ. ἀπό Κοζάνη, Βελβεντό, Σέρβια, Σιάτιστα, Γρεβενά, Νεάπολη, Πεντάλοφο, Βογατσικό, Καστοριά, Φλώρινα, Πτολεμαῖδα, Ἀμύνταιο καί ὅλα τ’ ἄλλα μικρότερα χωριά, πού δέν μποροῦν ν’ ἀναφεροῦν ἐδῶ.

Ἡ πνευματική ζωὴ ἐνός τόπου καθρεφτίζεται ἢ ἐκφράζεται μέσ’ ἀπό τίς ἐφημερίδες, τά περιοδικά, τά βιβλία καί κάθε εἶδους πολιτιστική καί πολιτισμική ἐκδήλωση. Ὁ κλῆρος καί οἱ ἐγγράμματοι ἐνός τόπου, συνήθως, τραβοῦνε πρῶτοι αὐτό τό χορό. Ἀκολουθοῦν οἱ δημοσιογράφοι καί οἱ ἐκπαιδευτικοί (ὅλων τῶν βαθμίδων), πού γίνονται συχνά καί συγγραφεῖς ἀξιόλογοι, γράφοντας γιά τήν ἱστορία καί τοὺς θρύλους, τίς παραδόσεις καί τά δημοτικά τραγούδια, τίς λαϊκές τέχνες καί τῇ σύγχρονῃ καλλιτεχνία καί λογοτεχνία –ὅποια, τέλος, πνευματική ἐκφράση κοινωνικοῦ βίου καί ζωῆς ἐνός τόπου. Ἰσως φανεῖ κάπως ὑπερβολικό τό ν’ ἀναφέρουμε καί τοὺς δημοσιογράφους ὡς βασικούς παράγοντες τῆς πνευματι-

¹ Βλ. *Δυτικομακεδονικά Γράμματα*, τόμ. Α', Κοζάνη 1990, σελ. 7. Θέλω, προκαταβολικῶς, νά ζητήσω συγγνώμην ἀπὸ τοὺς φίλους καί συμπατριῶτες μου, πού δέν θυμήθηκαν ἢ δέν μπόρεσα ἐδῶ ν’ ἀναφέρω τά ὀνόματά τους καί τίς πνευματικές τους δραστηριότητες. Ἄν ἔχω ἀπὸ μέρους τους κάποια ἐνημέρωση (διευθύνσή μου: Διδότου 15, 106 80, Ἀθήνα), εὐχαρίστως νά συμπληρώσω, σέ προπεχῇ εὐκαιρία, τά ἐλλείποντα –εἴτε γιά ζῶντες εἴτε γιά προαπελθόντες πνευματικούς δημιουργοὺς τοῦ Δυτικομακεδονικοῦ χώρου.

² Ὁ.π., σελ. 7-8.

κῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι, πὼς ὁ Τύπος, ὁ σωστός καὶ μετρημένος, –πού λογίζεται ὄχι ὡς ἐπικερδὴς μονάχα ἐπιχείρηση μὰ καὶ ὡς κοινωνικό λειτουργημα–, παίζει σημαντικώτατο ρόλο στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἐξέλιξη ἐνός τόπου, μιᾶς κοινωνίας, “εἴτε σέ σχέση μέ τό παρόν, σάν σύγχρονη ἐνημέρωση, εἴτε σέ σχέση μέ τό παρελθόν, σάν πολύτιμη ἱστορική πηγή”³. Καί, ἀκόμη, γιατί, πολύ συχνά, γύρω ἀπό μιὰ ἐφημερίδα ἢ ἓνα περιοδικό δημιουργοῦνται μικροὶ πνευματικοὶ πυρῆνες καὶ συντροφιές νέων συγγραφέων, πού ἀναπτύσσουν ὄχι σπάνια μιὰ ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα φιλολογικὴ κ’ ἐκδοτικὴ δραστηριότητα. Ἐμεῖς, οἱ Δυτικομακεδόνες, ἔχουμε λόγο νά εἰμαστε ἰδιαίτερα ὑπερήφανοι, πού ἀπ’ τόν τόπο μας, τὴν ἡρωϊκὴ Σιάτιστα, κατάγονται οἱ ἀδερφοὶ Πούλιου, ἐκδότες τῆς πρώτης γνωστῆς καὶ σωζόμενης ἐλληνικῆς ἐφημερίδας! Ἡ “Ἐφημερίς” τους, ὡς γνωστόν, ἐκδόθηκε στὴ Βιέννη⁴, τὸ πρῶτο φύλλο τῆς κυκλοφορήθηκε στίς 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1790, καὶ τὸ τελευταῖο τῆς τὸ Φλεβάρη τοῦ 1798 –διακόπηκε, ὅπως ξέρουμε, ἐξαιτίας τῆς λογοκρισίας τῆς Αὐστριακῆς Αὐλικῆς Καγκελαρίας. Ἡ ἐκδοση σταμάτησε “ταυτόχρονα σχεδόν μέ τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα καὶ τῶν συντρόφων του, τὸ τυπογραφεῖο ἔκλεισε καὶ οἱ δύο ἀδελφοί, ὡς μέτοχοι στό κίνημα, ἀπελάθηκαν” ἀπὸ τὴν Αὐστρία⁵. Ἐτσι ἔχουμε καὶ τὴν ἡρωϊκὴ μορφή τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν τυπογράφων καὶ τῶν ἐκδοτῶν ἐθνικῶν ἐντύπων καὶ βιβλίων. Ἀλλὰ καὶ στὰ μεγάλα περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως “Ἐρμῆς ὁ λόγιος” καὶ “Καλλιόπη” τῆς Βιέννης, βρίσκουμε πολλές συνεργασίες συμπατριωτῶν μας λογίων, ὅπως τοῦ Δημ. Ν. Δάρβαρη, Ἀθαν. Χριστοπούλου ἀπὸ τὴν Καστοριά, τοῦ Γεωργίου Λασσάνη, τοῦ Γ. Ρουσιᾶδη, τοῦ Ἰω. Παπανικολάου, τοῦ Χαρισίου Μεγδάνη, Μιχ. Περγικάρη, Γεωργ. Σακελλαρίου καὶ Μητιῶς Σακελλαρίου⁶ ἀπὸ τὴν Κοζάνη, τοῦ Κωσταντίνου Μπέλλου

³ Βλ. Βασ. Σαμπανοπούλου, “Ὁ περιοδικὸς τύπος στὸ Δυτικομακεδονικὸ χῶρο”, “Ἐλμειακά” 2, Αὐγούστος 1982, σελ. 92.

⁴ Βλ. Διαχρονικὴ ἐξέλιξη τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης στὴ Δυτικὴ Μακεδονία, *ΑΝΚΟ*, 1990 (ἐπιμ. Α. Παπατέρπου), σελ. 18 ἐξ. Ἀξίζει τὸν κόπο νά παραθέσουμε ἐδῶ ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ εἰσαγωγικὸ ἄρθρο τῶν ἐκδοτῶν, τῆς πρώτης σελίδας, τοῦ πρώτου φύλλου: “Ἐν Βιέννῃ, Τρίτῃ, τῇ 31 Δεκεμβρίου 1790. Τῇ φιλαναγνώστῃ. Ἴδου ἡ πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμηθεῖσα καὶ ὑποσχεθεῖσα εἰς τὴν ἀπλὴν διάλεκτον ἐφημερίς, ὡς ἓνα νέον φυτόν, ὅπου ὀλίγον κατ’ ὀλίγον αὐξάνει, εὐσυνθεῖ, καὶ τέλος εὐκαρπύνας προξενεῖ μύρια καλὰ καὶ μὴ ὅλον ὅπου αὕτη ἡ ἐφημερίς μέ ἓνα τέτοιον φυτόν κατὰ τὴν ἐπωφελεῖ ἔκτασιν καὶ ἐκβασίαν τῆς ἀρμυδιῶς δύναται, καὶ πρέπει νά παρομοιασθῇ, μέ ὅλον τοῦτο διαφέρει πάλιν ἀπὸ αὐτὸ πολὺ κατὰ τὴν καλλιέργειάν της, ὡσάν ὅπου ἓνα τέτοιον φυτόν φυσικῶς τουτέστι καὶ χωρὶς κόπον ἀνθρώπων φθάνει εἰς τὴν ῥηθεῖσαν ἀκμὴν, ἀλλὰ πολὺ ἄλλως ἔχει τὸ νῦν ἐπιχείρημα τῆς ἐφημερίδος, ὡσάν ὅπου αὕτη ὄχι μόνον ἔργα χειρῶν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ δαπάνην οὐ τὴν μικράν καὶ μεγάλον πόνον, καὶ ἔκτασιν τοῦ αὐτοῦ νοός, ὄντας αὕτη, κατὰ τὸν εἰς τὴν εἰδὴσιν ὀρισμὸν τῆς μῆς συλλογῆς καὶ ἐκβολῆς διαφορῶν πηγῶν. Ἀλλ’ ὅσον μὲν διὰ τὸ πρῶτον εἰμεθα βέβαιοι, ὅτι θέλλομεν ἐργασθῇ ὡς φιλόπονοι· διὰ δὲ τὸ δεύτερον, μέ ὅλον ὅπου ἡ συνδρομὴ τῶν φιλαναγνώστων τόσον μικρὰ οὐσα, ὅπου μόλις τὸ χαρτίον δύναται νά πληρωθῇ· Μέ ὅλον τοῦτο ἡμεῖς δέν ἐφοβήθημεν τὸ νά προχωρήσωμεν εἰς τὸ ἐπωφελεῖς ἐπιχείρημα, ἐλπίζοντες ὅπου ὀλίγον κατ’ ὀλίγον συγγενεύομενοι οἱ φιλαναγνώσται μέ τὴν παρούσαν ἐφημερίδα...” (ὅπ.π., σελ. 20).

⁵ Βλ. Βασ. Σαμπανοπούλου, ὅπ.π., σελ. 93. Ἀνάλογη τύχη, ὅπως εἶναι γνωστό, εἶχε καὶ ὁ συντάκτης τῆς τρίτης κατὰ σειρὰ ἐλληνικῆς ἐφημερίδας “Εἰδήσεις διὰ τὰ Ἀνατολικά μέρη”. Πρόκειται γιὰ τὸν Κοζανίτη *Εὐφρόνιο Ραφαήλ Παπαγιαννούση* - Πόποβιτς (Ὁπ.π.).

⁶ Βιογραφικὰ καὶ τῇ σχετικῇ βιβλιογραφίᾳ βλ. στὴν περιεκτικὴ μελέτη τοῦ Βασ. Β. Πασχαλίδη, Ὁ ἱατροφιλόσοφος Γεώργιος Κ. Σακελλάριος, ὁ Κοζανίτης, Ἀθήνα 1991, σελ. 128.

από τη Βλάστη (ή Βλάτση ή Μπλάτσι), τῶν Θεόδ. Μανούση καί Γεωργίου Ζαβίρα από τη Σιάτιστα, κ.ἄ. από ἄλλα μέρη τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας μας.

Ἄν καί σκοπός μας, ἐδῶ, δέν εἶναι νά δώσουμε πλήρη τήν εἰκόνα καί λεπτομερῆ στοιχεῖα τῆς δημοσιογραφικῆς προσφορᾶς, δέν εἶναι ἴσως ἄσκοπο νά σταθοῦμε σέ λίγους τίτλους μόνο, πού σημάδεψαν τήν ἱστορία τοῦ Τύπου τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας⁷. Ἡ “Ἡχώ τῆς Μακεδονίας” (Κοζάνη, 1914 κ.ἑξ.), ἡ “Ἡχώ” (ἐκδίδεται ἴσαμε τό 1933), ἡ σατιρική ἐφημερίδα “Κόπανος” καί ὁ “Ἀγών” (ἴσαμε τό 1919). Στή Φλώρινα ἔχουμε, αὐτά τά χρόνια τή “Φλώρινα”, τή “Νέα Φλώρινα” καί τή “Φωνή τοῦ Λαοῦ”. Στά Γρεβενά τή “Δυτική Μακεδονία” τοῦ 1929, πού δέν πρέπει νά τή συγχέουμε μέ τήν ὁμώνυμη νεώτερη, τοῦ Ι. Μ. Ζηκόπουλου, πού σήμερα εἶναι ἡ ἄρχαιότερη ἐφημερίδα τῆς Κοζάνης, ἀφοῦ ἐκλείσει 44 χρόνια ζωῆς, ἐνῶ παλαιότερα ὁ μέσος ὅρος ζωῆς τῶν ἐφημερίδων ἦταν 3 μέ 6 τό πολύ χρόνια! Ἐδῶ ἔχουμε καί κάποιες ἐξαιρέσεις, ὅπως ἡ “Καστοριά”, πού φτάνει τά 16 χρόνια ἡ μακροβιότης της, καί στή Φλώρινα τό “Ἔθνος”, πού ἐκδίδεται σχεδόν ἀδιάκοπα ἀπό τό 1926! Στή δεκαετία τοῦ 1920 ἐκδίδονται ἡ “Νίκη” (τοῦ Λαϊκοῦ Πολιτικοῦ Συλλόγου), ἡ “Σημαία” (τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος), ἡ “Ἐφημερίς τοῦ τόπου”, ἡ “Μακεδονική Φωνή”, τό σατιρικό “Κουνούπι”, καθῶς καί τά περιοδικά “Ἐθνική πολιτική” καί “Ἀῦρα” –τό δεύτερο μέ λογοτεχνικό χαρακτῆρα. Στήν Κοζάνη ἐκδίδονται ἀκόμη, ἡ “Βόρειος Ἑλλάς”, ὁ “Κῆρυξ τῆς Κοζάνης”, ἡ “Κοζάνη” καί ἡ “Αγροτική”. Στή δεκαετία τοῦ 1930 ἔχουμε καί τήν πρώτη καθημερινή ἐφημερίδα τῆς Κοζάνης, τό “Μακεδονικόν Βῆμα”, καθῶς καί ἄλλες νέες ἐφημερίδες, ἥτοι: δώδεκα ἐφημερίδες καί περιοδικά στή Φλώρινα, ἐννιά στήν Κοζάνη, δύο στήν Καστοριά, δύο στήν Πτολεμαῖδα καί ἀπό μία στό Ἀμύνταιο καί στή Σιάτιστα⁸. Ἐδῶ ἀξίζει ν’ ἀναφέρουμε καί τό σπουδαῖο “Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας” (1932-1937) τῶν Θεοδοσιάδη καί Γκαβανά, μέ πλούσια ὕλη σέ λογοτεχνικά, λαογραφικά καί ἱστορικά ἄρθρα καί ποικίλα περιεχόμενα, καθῶς καί τήν κάπως βραχύβια “Καινή διδαχή”, ἐκκλησιαστικό περιοδικό τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Κοζάνης (1935-1936). Στήν ἐπόμενη δεκαετία τοῦ 1940 παρατηρεῖται μιά φυσιολογική κάμψη. Ὁ πόλεμος καί τά συμπαρομαρτοῦντα ὑποχρεώνουν τήν ἀναστολή καί, ἄλλοῦ, τό ὀριστικό κλείσιμο ἐφημερίδων καί περιοδικῶν –ἐκτός ἀπό τό “Ἔθνος” τῆς Φλώρινας καί κάποιες μικρότερες ἐφημερίδες– μικρόβιες, ὅμως, κι αὐτές. Κ’ ἐδῶ μιά ἐξαίρεση: ἡ “Φωνή τῆς Καστοριάς”, πού ἐκδίδεται ἀπό τό 1945 ἴσαμε σήμερα. Στήν δεκαετία τοῦ 1950 ἔχουμε νέα πάλι ἀνθιση τῶν ἐφημερίδων καί περιοδικῶν: ἡ “Ἑλληνική Μακεδονία” (1950), πού ἀπό τό 1953 θά γίνει “Δυτική Μακεδονία”, ἡ “Ἐνωσις” (1950-1965), ἡ “Πρόοδος” (μαθητική), ἡ “Νέα Καστοριά” (1956-σήμερα), τό “Θάρος” (1960, πού ἀπό τό 1961 γίνεται ἡμερήσιο), καί τό μηνιαῖο περιοδικό “Ἀριστοτέλης”, πού θά ἐκδώσει τό 1957 ὁ ὁμώνυμος σύλλογος τῆς Φλώρινας.

⁷ Περισσότερα στοιχεῖα σ’ αὐτό τό θέμα μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης ν’ ἀναζητήσει στή μελέτη τοῦ Βασ. Σαμπανοπούλου, *ὀπ.π.*, σελ. 91-110. Βλ. καί Ν. Π. Δελιαλή, Ἐφημερίδες ἐκδοθεῖσαι ἐν Κοζάνη, Κοζάνη 1959. *ΑΝΚΟ*, Διαχρονική ἐξέλιξη..., σελ. 63 ἑξ.

⁸ Βλ. λεπτομέρειες στοῦ Β. Σαμπανοπούλου, *ὀπ.π.*, σελ. 100 ἑξ., καί 108 ἑξ. (ὑποσημειώσεις καί σχετική βιβλιογραφία).

Στὰ τελευταῖα χρόνια βλέπουμε ν' ἀνθίζει, δίχως ἐμπόδια, ἡ ἐφημερίδα καὶ τὸ περιοδικό –ἀκόμη καὶ στὰ μικρότερα χωριά, πού ἀπόκτησαν Γυμνάσια ἢ Λύκεια. Στὴν Κοζάνη βγαίνει “Ὁ Χρόνος” (1980, πού τελευταῖα ἔγινε ἡμερήσιος), ὁ “Παρατηρητής” (1986), ἡ “Παρέμβαση” (1984), “Τὸ Βελβεντό” (1965), ἡ “Φωνὴ τῆς Ἑορδαίας” (1986), “Ἡ Μάχη” τῆς Πτολεμαΐδας (1964), ὁ “Ἑορδαϊκὸς παλμός”, ἡ “Ἑορδαϊκὴ” (1964), τὰ “Σερβιώτικα Νέα” (1979), ἡ “Ἐφημερίς” τῆς Σιάτιστας (στὴ νέα τῆς περίοδο), “Τὸ Βόϊο”, ὁ “Δημοτικὸς τύπος” τῆς Πτολεμαΐδας (1989), τὰ “Λιγνιτικά νέα” τῶν ἐργαζομένων στὴ ΔΕΗ καὶ στὰ λιγνιτικά κέντρα Πτολεμαΐδας-Ἀμυνταίου, “Ἐργοστασιακὸ κίνημα” τοῦ Σωματείου τῶν Λιγνιτωρῶν, καὶ ὁ “Ταχυδρομικὸς διάλογος” τῶν ΕΛΤΑ Κοζάνης. Μερικὰ περιοδικὰ τώρα, πού δὲν εἶναι καὶ πολὺ γνωστὰ: τὸ “Διά”, περιοδικὴ ἐπιθεώρηση Δυτ. Μακεδονίας, τὸ “Λυχνάρι” τοῦ πολιτιστικοῦ Συλλόγου Λιβαδεροῦ, τὸ “Φανάρι” τοῦ πολιτιστικοῦ συλλόγου Ἀνατολικοῦ “Ἡ Ἀνατολή”, ἡ ἀνεξάρτητη καὶ παράξενη ἐναλλακτικὴ ἔκφραση “Βρωμιά”, ἡ “Ἐλίμεια” περιοδικὸ πολιτιστικῆς παρουσίας τοῦ Γυμνασίου Λευκοπηγῆς, καὶ τὰ πολὺ σημαντικὰ “Ἐλμειακά” (1982), τριμηνιαῖο περιοδικὸ τοῦ Συλλόγου Κοζανιτῶν Θεσσαλονίκης “Ἅγιος Νικόλαος”. Τυπωμένο πάντα σ’ ἐκλεκτὸ χαρτί καὶ μ’ ἐξαιρετικὴ ἐπιμέλεια, διευθύνεται ἀπὸ Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ, ἀλλὰ τὴν εὐθύνη καὶ τὸ βάρος γιὰ τὴν ἔσοχη παρουσία (ἑσωτερικὴ κ’ ἐξωτερικὴ) σηκώνει ὁ λογοτέχνης γιατρός-συγγραφέας Στράτος Ἡλιαδέλης. Τὸ περιοδικὸ τιμᾷ τὴν Κοζάνη καὶ τοὺς συμπολίτες μας τῆς Θεσσαλονίκης πού τὸ ἐκδίδουν, καὶ θ’ ἄξιζε ν’ ἀγκαλιαστεῖ καὶ νὰ ἐνισχυθεῖ (οἰκονομικὰ καὶ πνευματικὰ) ἀπ’ ὅλους τοὺς Κοζανίτες, ὅπου κι ἂν βρισκονται. Ἔχει ἓνα ὑψηλὸ ἥθος καὶ μιὰ σπάνια ποιότητα, πού τὸ καθιστοῦν ὑπόδειγμα γιὰ τὰ περιοδικὰ τοῦ εἶδους. Συνεργάζονται σ’ αὐτὸ οἱ ἐπιφανέστεροι Δυτικομακεδόνες –ἀπ’ ὅλους τοὺς ἐπιστημονικοὺς ἢ λογοτεχνικοὺς χώρους– καὶ ἀποτελεῖ τὴ σοβαρώτερη ὥς τώρα προσπάθεια νὰ φωτιστεῖ καὶ νὰ περιφρουρηθεῖ, κατὰ τὸ δυνατόν, ἡ ἐθνικὴ καὶ ἡ πολιτιστικὴ ταυτότητα τῶν Κοζανιτῶν τῆς διασποράς. Τὸ ἀδύνατο σημεῖο τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἡ ἔλλειψη τῆς ἀπαραίτητης ἐνίοτε ἐπαφῆς μὲ τὴ γενεαίτηρα καὶ μέ τοὺς ἀπανταχοῦ Κοζανίτες –γι’ αὐτὸ καὶ τὰ οἰκονομικὰ καὶ τ’ ἄλλα βάρη τοῦ ὥραίου αὐτοῦ περιοδικοῦ τὰ ἐπωμίζονται μόνον οἱ Κοζανίτες τῆς Θεσσαλονίκης.

Στὴν ἴδια γραμμὴ, καὶ μέ τὴ μορφή ἐπετηρίδας, ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται στὴν Κοζάνη ἀπὸ τὸ 1990 –ἤδη ἔχουν ἐκδοθεῖ οἱ δύο πρῶτοι τόμοι– τὸ “περιοδικὸν σύγγραμμα τῶν ἀπανταχοῦ Δυτικομακεδόνων: ἱστορία, λαογραφία, γράμματα, τέχνη στὴ Δυτικὴ Μακεδονία”. Τὸ βαρὺτιμο καὶ ὀγκῶδες αὐτὸ “περιοδικὸν σύγγραμμα” ἔχει τὸν τίτλο “Δυτικομακεδονικὰ Γράμματα” κ’ ἐκδίδεται μέ τὴν ἐπιμέλεια καὶ τὴν ἀρχετὰ ὑψηλὴ δαπάνη τοῦ “Συνδέσμου Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Ν. Κοζάνης”. Ὁ κάθε τόμος, πού ὑπερβαίνει τίς 300 σελίδες μεγάλου σχήματος, περιέχει μελέτες, ἄρθρα, λογοτεχνήματα, ἔρευνες, χρονικά, πού γράφονται ἀπὸ Δυτι-

⁹ Τὴν ὅλη ἐπιμέλεια καὶ φροντίδα γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τῶν δύο πρῶτων τόμων εἶχαν οἱ Κώστας Σιαμιτανόπουλος, Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν καὶ Βασίλης Καραγιάννης, Διευτὴς τῆς ἐφημ. “Παρέμβαση”.

κομακεδόνες ή άφοροϋν στή Δυτική Μακεδονία, καί εικονογραφοϋνται (μέ φωτογραφίες σπάνιες καί σύγχρονα ζωγραφικά έργα καί σχέδια συμπολιτών καλλιτεχνών), μέ τρόπο πού ν' άπεικονίζουν άνάγλυφα τήν ιστορία καί τόν πολιτισμό τοϋ τόπου μας.

Στόν νέο νομό Γρεβενών έμφανίζονται οί έφημερίδες: “Ενημέρωση” (1984), καθημερινή, ή “Φωνή Γρεβενών” (1978), έβδομαδιαία, καί ό “Ελεύθερος λόγος”, δεκαπενθήμερη (1986).

Στή Φλώρινα εκδίδονται: ή “Κοινή γνώμη” (1982), έβδομαδιαία, ή “Φωνή τής Φλώρινας” (συνέχεια, από τό 1963), καθώς καί τό “Έθνος”, ή αρχαιότερη έφημερίδα τής Δυτικής Μακεδονίας. Έδω, στή Φλώρινα, πρέπει νά μνημονεύσουμε καί δυό σπουδαία περιοδικά: τόν “Αριστοτέλη” (1957) καί τήν “Εταιρία” (1989). Η έκδοση τοϋ “Αριστοτέλη”, πού καί πρίν λίγο άναφέραμε, “είναι γεγονόςός καθοριστικό γιά τήν πνευματική ζωή τής πόλης. Η ικανή στελέχωσή του καί ό μεγάλος άριθμός συνεργατών, Φλωρινιωτών καί μή, τοϋ δίνει από νωρίς τή δυνατότητα ν' άγκαλιάσει ένα μεγάλο εύρος από θέματα καί νά γίνει γνωστό καί στήν υπόλοιπη Ελλάδα. Καθώς είναι έκδοση τοϋ όμωνύμου Συλλόγου, προβάλλει καί τίς δραστηριότητες των διαφόρων τμημάτων του (τοϋ μουσικοϋ, των εικαστικών τεχνών, των ξένων γλωσσών, τής αξιολόγησης χορωδίας του κλπ.). Σιγά-σιγά άναδειχνεται σέ συνδετικό κρίκο άνάμεσα στό νομό καί στούς άποδήμους του. Δημοσιεύει τακτικώτατα ειδήσεις γιά τή ζωή καί τίς εκδηλώσεις τους, είτε από άνταποκρίσεις όμογενών είτε από ντόπιους πού έπισκέπτονται τίς χώρες αυτές (κυρίως τήν Άμερική, τόν Καναδά καί τήν Αϋστραλία). Γίνεται, επίσης, συνδετικός κρίκος άνάμεσα στήν πόλη καί στούς Συλλόγους Φλωρινιωτών σέ διάφορες πόλεις τής Ελλάδας”¹⁰. Τό άλλο περιοδικό τής Φλώρινας, ή “Εταιρία”, είναι περιοδική έκδοση τής Εταιρίας Γραμμάτων καί Τεχνών καί τυπώνεται, μέ μοντέρνα καί πολύ καλλιτεχνική σελιδοποίηση κ' έμφάνιση, στήν Άθήνα. Έχει πλούσια εικονογράφηση, κυρίως από αρχειακό υλικό, αλλά καί από σύγχρονες δημιουργίες των καλλιτεχνών τοϋ τόπου. Η ιστορία καί ή λογοτεχνία έχουν έδω τόν πρώτο λόγο καί ό φιλόλογος-συγγραφέας Δ. Π. Σουλιάτης άρει τό μεγαλύτερο βάρος γιά τή συγκρότηση καί τήν έκδοση των τευχών τοϋ περιοδικοϋ, πού προχωρεί από έπιτυχία σ' έπιτυχία, τραβώντας τόν εθνικό χορό μέ γνώση καί άξιοπρέπεια καί δίνοντας μάχες καί άγώνες μέ πνευματικό περιεχόμενο.

¹⁰ Βλ. τό πολύ σημαντικό άρθρο τοϋ Κώστα Πύρζα, “Η μεταπολεμική φιλολογική κ' εκδοτική δραστηριότητα στή Φλώρινα”, “Εταιρία”, τεϋχος 8-9, Δεκ. 1991, σελ. 40-45. Πρέπει έδω νά ύπογραμμίσουμε καί τίς δημοσιογραφικές (παράλληλα μέ τίς άλλες) άρετές τοϋ έπιτελείου τής “Εταιρίας”, όπου μιά σύγχρονη αίσθηση τοϋ χιούμορ κάνει ένίοτε τήν παρουσία της καί ζωντανεύει ευχάριστα τήν άτμόσφαιρα. Στο 1ο τεϋχος π.χ. καί στή σελ. 47, στήλη των “Εταιρικών”, βρίσκουμε τόν άκόλουθο “άσπερίσκο”: “Τραγουδιστά. Κατατραγουδύσε καί ή Χαρούλα Άλεξίου στήν “Ιτιά”. Καί συνερρύνσαν τά πλήθη των Φλωριναίων. Η Χάρις έχει τή χάρι της, δέν λέω: αλλά όταν σκέφτομαι, ότι ή πόλη μας δέν λειτουργεί κινηματογράφο -ας είν' καλά ή Ν.Ε.Λ.Ε. καί ή Κινηματογραφική Λέσχη, πού πασχίζουν νά κρατήσουν τό “Ελληνός”, μέ τά δόντια-, ενώ τρέχει στή Χαρούλα καί στόν Νταλάρα, δέν νιώθω ευτυχής. Καλά τό τερπνόν: τό ωφέλιμο, όμως, πούντο, γιά νά κάμει κοντραπούντο;”!

Στὴν Καστοριά, τέλος, συνεχίζουν τὴν ἔκδοσή τους ἡ “Νέα Καστοριά” (1956) καὶ ὁ “Μακεδονικὸς λόγος” (1967), ἐνῶ ἐκδίδονται καὶ дуὶ νέες ἐφημερίδες: ὁ “Ἐλεύθερος λόγος” (1980) καὶ ἡ “Ἐνημέρωση” (1985).

Στίς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικά, πρέπει σήμερα νά προσθέσουμε καὶ τὰ νέα κανάλια (ραδιοφωνικά καὶ τηλεοπτικά), πού ὁλοένα καὶ πληθαίνουν καὶ στὴ Δυτικὴ Μακεδονία. Σίγουρα, μέσα στὴ δαιδαλώδη, ἂν ὄχι καὶ χαώδη κατάσταση τῶν διαφόρων αὐτῶν καναλιῶν, ὅπου ὁ πάταγος καὶ ἡ ἐμπορική διαφήμιση ἐπικρατοῦν, ὑπάρχουν καὶ μερικές ἐκπομπές πού ἔχουν χρῶμα ἢ ἄρωμα πνευματικῆς εὐωδίας, κυρίως ὅταν ἀναφέρονται στὴ λαογραφία καὶ τὴν παράδοση (ιδίως στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς σταθμούς), στὴ μουσικὴ κληρονομιά τοῦ τόπου, στὴν ἔξαρση τῶν δημιουργῶν καὶ τῶν πνευματικῶν προβλημάτων τοῦ χώρου, καὶ δέν ἀναμασσῶν ἀπὸ τὸ πρῶι ὡς τὸ βράδυ ξένες μουσικές, ἐπαναλαμβάνοντας μὲ “καρμπόν” ξένα πρὸς τὸν τόπο μας προγράμματα, πού οὔτε μορφωτικά κρίνονται οὔτε καὶ ψυχγωγία ποιότητος προσφέρουν...

Ἕνας παλαιὸς καὶ παραδοσιακὸς παράγων γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἶναι, ὅπως τὸ ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει, ὁ ἱερός Κλῆρος, στὰ χωριά καὶ στίς πόλεις, πού, πότε μὲ τὸ κρυφὸ σχολειὸ καὶ πότε μὲ τὴ φανερὴ λειτουργικὴ καὶ ἁγιαστικὴ ἱερατικὴ διακονία, κρατάει καὶ στηρίζει τὸ λαὸ μας στίς ἑλληνορθόδοξες παραδόσεις. Ὁ τόπος μας εὐτύχησε, πάντα –ἐκτός σπανίων ἐξαιρέσεων– νά ἔχει λόγιους ἱεράρχας στίς Μητροπόλεις του, πού καὶ μὲ τὸ θερμοῦργό λόγο τους καὶ μὲ τὴν ἔνθετη γραφίδα τους, ἔθρεψαν καὶ πότισαν πνευματικά τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, πού ζῇ στὴ Δυτικὴ Μακεδονία μας. Καὶ στὰ σημερινά μόνο ἐκκλησιαστικά πράγματα νά σταθοῦμε, πρέπει νά ποῦμε ὅτι ὁ τόπος μας ἔχει σοφοὺς καὶ συνετοὺς ἐκκλησιαστικοὺς οἰακοστρόφους στίς Ἱερές Μητροπόλεις μας.

Τὴν Ἱερά Μητρόπολη Σερβίων καὶ Κοζάνης, ἀπὸ τὸ 1957, ποιμαίνει ὁ ἀπὸ Ρωγῶν Διονύσιος (Ψαριανός), μητροπολίτης ἀπὸ τοὺς πρωτοκορυφαίους τῆς σύγχρονης Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Νοὺς θεολογικός, μὲ σπάνιο ἐκκλησιαστικὸ καὶ ὀρθόδοξο φρόνημα, ἐγκρατέστατος στὰ θέματα τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ τῆς πατερικῆς θεολογίας καὶ φιλολογίας, ποιητικὸς στὴν ἔκφρασή του καὶ πολυγραφώτατος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, ἔχει ἀνακηρυχθεὶ πρόσφατα ἐπίτιμος διδάκτωρ Θεολογίας ἀπὸ τὴ γεραρὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1989). Ἐκτός ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἄρθρων καὶ τῶν βιβλίων του, πού ἀφοροῦν σὲ ἐπίκαιρα ἐκκλησιαστικά θέματα καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, ἐκδίδει στὴν Κοζάνη: τὴν μεγάλη “Οἰκοδομή” (ἐπετηρὶς ἐκκλησιαστικὴ καὶ φιλολογικὴ), ἀπὸ τὸ 1958, καθὼς καὶ τὰ ἐβδομαδιαῖα ἐπίκαιρα πάντα καὶ ψυχωφελῇ φυλλάδια θείου κηρύγματος: “Οἰκοδομή”, “Ἅγιος Νικόλαος”, “Λόγος Παρακλήσεως”, “Οἰκοδομὴ καὶ Παράκλησις”, “Λόγος Οἰκοδομῆς”, πού διαβάζονται στοὺς ἱεροὺς ναοὺς (ὅταν δέν ὑπάρχει θεολόγος ἱεροκέρυξ).

Ἐδῶ ἴσως θὰ πρέπει ν’ ἀναφέρουμε καὶ τὴν ἔντονη καὶ ἰδιαίτερα ἐλπιδοφόρα κίνηση, πού, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τὴν πνευματικὴ συμπαράσταση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερβίων καὶ Κοζάνης, ἀναπτύσσεται τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Κοζάνη, στό χώρο τῆς κλασικῆς μουσικῆς. Τὸ Σεμινάριο κλασικῆς μουσικῆς, μὲ τὰ ἐργα-

στήριά του και τήν ευρύτατη συμμετοχή (από τήν Ἑλλάδα καί τό Ἐξωτερικό), ἔγινε θεσμός πιά, μέ πλατειά ἀναγνώριση καί ἐγκωμιαστικές κριτικές. Φυσικά, ὑπάρχουν εὐοίωνες προοπτικές καί μεγάλοι ὀραματισμοί καί γιά τό μέλλον, πού δικαιολογοῦνται ἀπό τό ζήλο καί τήν ἀκάματη ἐργατικότητα τοῦ νέου μουσικοῦ Δημ. Δημόπουλου καί τῶν ἐκλεκτῶν συνεργατῶν του¹¹.

Στήν Ἱερὰ Μητρόπολη Γρεβενῶν διακονεῖ ὁ φιλομόναχος Μητροπολίτης Σέργιος (Σιγάλας), πού ἀπό τό 1976, πού ἐξελέγη, ἔχει ὀργώσει ὁλόκληρη τήν ἐπαρχία του τρέχοντας καί ἰδιαίτερα στήν Ἱερὰ Μονή Ζάβορδας τοῦ ἁγίου Νικάνορος, τήν ὁποία φροντίζει καλύτερ' ἀπό τόν ἑαυτό του καί τό σπίτι του. Ἐχει γράψει ἀρκετά βιβλία γιά τό Μοναστήρι τῆς Ζάβορδας καί ἔχει ἐκδώσει ἀκολουθίες τοπικῶν Ἁγίων, ἐνῶ ἐκδίδει (ἀπό τό 1986) καί τό μηνιαῖο περιοδικό “Ὅσιος Νικάνωρ”, μέ ὕλη ἐποικοδομητική καί ψυχωφελή, καί στέλνεται δωρεάν!

Στήν ἀετοφωλιά τῆς Σιάτιστας διακονεῖ ἕνας ἀετός τοῦ πνεύματος, ὁ Μητροπολίτης Σισανίου καί Σιατίστης Ἀντώνιος (Κόμπος). Παρ' ὅλον ὅτι εἶναι πολὺ λόγιος καί μέ σπουδές στό ἔξωτερικό, θά μπορούσε κάλλιστα νά ὀνομαστεῖ “Ἀντώνιος ὁ ἁλοῦς”, καθὼς τρέχει παντοῦ, νά κηρύξει, νά ἐξομολογήσει, νά λειτουργήσει, ν' ἀγρυπνήσει, πότε πεζός, πότε μέ ὑποζύγιο καί πότε μ' ἓνα ταπεινὸ αὐτοκίνητο. Στά κηρύγματά του, πού ἀπαγγέλλει μέ θαυμαστή εὐφράδεια, δέν διστάζει νά χρησιμοποιεῖ ἀπό μνήμης ἁγιογραφικά χωρία καί πατερικά ἀποσπάσματα, μακρὰ, ὥσάν νά τὰ διαβάξει ἀπό βιβλίο! Εἶναι τόσο ἁπλὸς στό ντύσιμο καί στὸν ὅλο βίο του, πού, ἂν δέν τόν ξέρει κανεὶς, μπορεῖ νά τόν πάρει γιά κάποιον ἁπλὸν ἱερέα ἐνός χωριοῦ τῆς περιοχῆς!

Στήν Ἱερὰ Μητρόπολη Καστοριᾶς ἔχουμε ἄλλον ἓνα σεμνὸ καί φιλομόναχο ἐπίσκοπο, τὸν Γρηγόριο (Παπουτσόπουλο), φύση καλλιτεχνική καί ἀσκητική μαζί, μέ πλούσια πνευματικὴ δραστηριότητα.

Στήν ἀκριτική μητρόπολη τῆς Φλώρινας διακονεῖ ὁ γνωστός σέ ὅλο τὸν κόσμον –ὅπου ὑπάρχουν ὀρθόδοξοι Χριστιανοί– *Αὐγουστίνος* (Καντιώτης), ὁ ἀγωνιστικώτατος καί πολυγραφώτατος συγγραφεύς, πού ἡ αὐτοθυσία του (ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς) καί ἡ ἀγάπη του στή διακονία τοῦ κηρύγματος ἔχει ξεπεράσει κάθε ὄριο! Ἀκόμη καί ὅταν ἡ ἱερὴ μανία καί ὁ φανατισμός κινοῦν τή γλῶσσα καί τοὺς ἀγῶνες του, δέν παύει νά εἶναι ἓνας ἰδεαλιστής φλογερὸς ἱεροκέρυξ, πού, ἀνά πᾶσα στιγμή, βάζει τὸ κεφάλι του στὸν τορβᾶ καί παίζει κορώννα-γράμματα τίς θέσεις καί τ' ἀξιώματά του, γιὰ νά μὴν πεῖ ὄχι στὰ “πιστεῦω” του! Ἐξω ἀπὸ τό πλῆθος τῶν βιβλίων τοῦ Μητροπολίτου Φλωρίνης, πρέπει ν' ἀναφέρει κανεὶς τίς διάφορες ἀδελφότητες καί τὰ οἰκοτροφεῖα πού συντηρεῖ καί καθοδηγεῖ στὴ Φλώρινα, στήν Κοζάνη, στήν Ἀθήνα καί στὴ Θεσσαλονίκη, καθὼς καί τὰ τρέ-

¹¹ Γιά τήν πλατεία, ὅπως σημειώνουμε, ἀναγνώριση μιλοῦν οἱ κριτικὲς σ' ἐφημερίδες (βλ. π.χ. τὰ ἐπὶκαιρα μουσικοκριτικὰ σημειώματα τοῦ γιατροῦ-μουσικοῦ Δημ. Τριανταφύλλου, στὸ “Χρόνος”), ἀλλὰ καί ἡ ἀναφορὰ τῶν προγραμμάτων-ἐργασιῶν τοῦ Σεμιναρίου στὶς ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν. Γιά περισσότερες πληροφορίες καί στοιχεῖα μπορεῖ νά διαβάσει κανεὶς τὰ σχετικὰ ἄρθρα τοῦ Στρ. Ἡλιαδέλη, Τὸ Σεμινάριο κλασικῆς μουσικῆς στήν Κοζάνη, “Ἑλμειακά”, τεῦχος 25, σελ. 101-105. Τοῦ ἰδίου, Τὸ Σεμινάριο μουσικῆς στήν Κοζάνη, ὁ.π.λ., τεῦχος 27, σελ. 165-168. Τοῦ ἰδίου, Ὁ θεσμός τοῦ Σεμιναρίου μουσικῆς στήν Κοζάνη, ὁ.π.λ., τεῦχος 29, σελ. 161-166.

χοντα περιοδικὰ καὶ ἔντυπα “Χριστιανικὴ σπίθα”, “Σάλπιγξ Ὁρθοδοξίας” καὶ τὸ ἐβδομαδιαῖο γραπτὸ κήρυγμα “Κυριακὴ”.

Λέγεται –καὶ πολὺ σωστά– ὅτι ὁ ἀξιὸς δρόμος τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος ἐνός τόπου εἶναι ἡ συνέχεια καὶ ἡ δυναμικὴ ἐπέκταση τῆς ἡ τῶν παραδόσεών του, πού πρέπει νὰ γνωρίζει καὶ νὰ βιώνει κανεὶς μέ τὸν τρόπο καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του. Αὐτὴ ἡ παράδοση, πού ἀπὸ τὸν πατέρα πάει στοῦ παιδὶ καὶ συνεχίζεται στοὺς ἐπιγινόμενους, γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ζωντανή καὶ ἀνόθευτη πρέπει νὰ μὴ διακόπτεται καὶ νὰ μὴν παραμερίζεται. Νὰ βιώνεται δηλαδὴ καὶ νὰ καταγράφεται πρὶν γίνεи θρύλος καὶ μακρινὴ ἱστορία, ὅποτε ἀδυνατίζει, ἐκφυλίζεται, καὶ καταντᾷ ὑποσημείωση σὲ λαογραφικὴ ἔρευνα δικῶν μας ἢ ξένων καὶ ἀλλοδαπῶν ἐπιστημόνων! Αὐτό, βέβαια, σημαίνει πῶς, πρὶν χάσουμε τὸν παπποῦ ἢ τὸν πατέρα μας, πρέπει νὰ πάρουμε, νὰ “ἀγοράσουμε” ὅπως λέγαν οἱ παλαιοί, ὅ,τι κουβαλᾷ ἐκεῖνος σὲ μνήμες, ἱστορίες, παραδόσεις καὶ ζωὴ: τραγούδι, τέχνης, χορὸ, παραμῦθι, παροιμία –καὶ ὅποιες ἄλλες παραδόσεις μέ πνευματικὴ ἀξία κουβαλᾷ καὶ εἶναι γεμᾶτος ὁ βίος του καὶ οἱ ποικίλες ἐκδηλώσεις του. Ἡ βαθύτερη γνώση καὶ γνωριμία μέ ὅλ’ αὐτὰ τὰ φαινόμενα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τοῦ σήμερα ἢ τοῦ χτές, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ χτίσουμε σὲ γερά καὶ σταθερά θεμέλια τὸ αὔριο –τὸ δικό μας καὶ τῶν παιδιῶν μας. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε, πῶς σήμερα, ἔξω ἀπὸ μερικές φωτεινές ἐξαιρέσεις, ἡ ἔρευνα τοῦ τόπου μας γιὰ ν’ ἀποκαταστήσουμε τὸ χτές στίς πραγματικὲς διαστάσεις του δέν ξεπερνᾷ τις ἐρασιτεχνικὲς προσπάθειες. Τοῦτο ἀσφαλῶς ὀφείλεται ἢ στὴν ἔλλειψη τοῦ ἀπαιτούμενου ἐπιστημονικοῦ ὀπλισμοῦ, ἢ στὴ νεοελληνικὴ συνήθεια τῆς μεθόδου... ἡσσανος προσπαθείας. Γίνονται πολλοὶ συγγραφεῖς ἢ ἐρευνηταὶ τοῦ ποδαριοῦ καὶ τῆς προχειρότητας, ὅποτε ἡ προσπάθεια εἶναι, μέ τὴν καβαφικὴ ὁρολογία, “συφοριασμένη”, γιὰ τὸ ἔργο ἔμεινε μισό. Καὶ οἱ παλαιότεροι ἔλεγαν “μισὴ ἐργασία εἶναι κάτι χειρότερο ἀπὸ καμμιά”! Αὐτό θὰ τὸ ἰδῇτε ἂν ξεφυλλίσετε κάποιες ἱστορίες ἐνός χωριοῦ... “διὰ μέσου τῶν αἰώνων”, ὅπου, ἀντιγριφοντας ξένες σχέψεις γιὰ τὰ παλιά, καὶ ἀραδιάζοντας μερικές οἰκογενειακές ἀφηγήσεις, ἔχουν τὴ γνώμη πῶς ἔγραψαν τὴν πραγματικὴ ἱστορία τοῦ τόπου τους! Κι ὅλ’ αὐτά, τὴν ὥρα πού ὑπάρχουν ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθῆκες, βιβλιογραφία καὶ κειμήλια, εὐρήματα καὶ ἱστορικὰ γεγονότα, πού, ὅταν συστηματικὰ ἐρευνηθοῦν, μελετηθοῦν καὶ ἀξιοποιηθοῦν μέ τρόπο ἐπιστημονικό, μποροῦν νὰ μᾶς δώσουν τὴ σωστὴ εἰκόνα –ἀρκεῖ σὲ λίγες ἔστω σελίδες, μὰ ὅπου θὰ μπορεῖ χωρὶς κίνδυνο νὰ χτίσει ὁ ἱστορικός τὴν ἐθνικὴ μας ἱστορία. Ἐδῶ, πολλές φορὲς, ὁ λόγιος, πού ξεκινᾷ ἀπὸ δημοσιογραφικὲς ἀρχές καὶ ὄχι ἐπιστημονικὲς, κάνει κακό, γεμίζοντας ὄχι μέ χρυσὸ ἀλλὰ μέ φτηνὰ μπάζα καὶ σκύβαλα τίς βιβλιοθῆκες μας. Θὰ μέ ρωτήσετε: “ποιὲς βιβλιοθῆκες; Οἱ πόλεις καὶ τὰ χωριά μας γέμισαν γῆπεδα καὶ λέσχες, κέντρα λεγόμενα “πνευματικά”, ὅπου γίνονται παντός εἶδους ἐκδηλώσεις, μὰ δέν ὑπάρχει μιὰ γωνιά γιὰ βιβλία, ἐκτός ἀπὸ σπάνιες κ’ ἐδῶ ἐξαιρέσεις...”. Φοβοῦμαι, πῶς κ’ ἐδῶ δέν ἀκολουθεῖται ὁ σωστός δρόμος. Τὰ παλιά σχολεῖα, καὶ στὰ πιὸ δύσκολα χρόνια, εἶχαν δίπλα τους βιβλιοθῆκες καὶ διάβαζε ὁ κόσμος ἑλληνικὰ βιβλία, γιὰ νὰ φωτισεῖ, γιὰ νὰ ἐτοιμασεῖ, πού θὰ ῥθεῖ “τὸ ἑλληνικό” καὶ –ὅπως ἔλεγε ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός– νὰ καταλαβαίνει

τή θρησκεία μας πού εἶναι “εἰς τήν ἑλληνικήν”. Σήμερα, πού σέ ὅλο τόν πολιτισμένο κόσμο ὑπάρχουν σέ ἀφθονία βιβλιοθήκες γιά μικροῦς καί μεγάλους, ὅπως ἀκριβῶς καί νηπιαγωγεῖα καί παιδικές χαρές, βρίσκονται ἀκόμη χωριά καί κωμοπόλεις στόν τόπο μας, πού δέν ἔχουν βιβλιοθήκη! Καί ὁ λόγος μας πρέπει νά γίνεται *πρᾶγμα*, νά πραγματώνεται. Γιατί, κατά τόν Δημοσθένη, “ἅπας ὁ λόγος, ἂν ἀπῇ τά πράγματα, μάταιόν τι φαίνεται καί κενόν”! Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, γιά τόν Ἑλληνα εἶναι ἀδιανόητο νά συλλάβει τέτοιες ἔννοιες, δηλ. ἐκκλησιά ἢ σχολεῖο δίχως βιβλιοθήκη ἢ βιβλιοθήκες, ὅπως δείχνει ἡ ἱστορία μας –ἐδῶ καί στίς κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἄν ἡ ἐκκλησιά ἦταν γιά τόν πονεμένο λαό τοῦ Θεοῦ οἶκος παρηγορίας καί ψυχικῆς ὠφελείας καί σωτηρίας, ἡ βιβλιοθήκη ἐθεωρεῖτο “Οἶκος βελτιώσεως”, ὅπως σῶζονταν σ’ ἐπιγραφή τῆς βιβλιοθήκης Κοζάνης¹². Εἶν’ εὐτύχημα, πρέπει νά σημειώσουμε, τό ὅτι στήν Κοζάνη¹³, τή Σιάτιστα¹⁴, τήν Καστοριά¹⁵, τή Φλώρινα¹⁶, ὑπάρχουν οἱ πυρῆνες τῶν παλαιῶν βιβλιοθηκῶν –ιδίως τῆς

¹² Τό ἀναφέρει ὁ Ἀντώνιος Σιγάλας: “Ἀνεξάρτητον χαρακτῆρα προσέλαβεν ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Κοζάνης τό 1813, ὅτε οἱ γνωστοί διά τήν ἀγάπην των πρὸς τά γράμματα Κοζανῖται ὠκοδόμησαν δεξιὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου οἰκίσκον μέ τήν ἐπιγραφὴν “Οἶκος Βελτιώσεως”, ἐνθα κατὰ τι ἔγγραφον τοῦ 1819, “συνήρχοντο κατὰ καιροῦς οἱ πεπαιδευμένοι, ἵνα μελετῶσι, φιλολογῶσι καί διαλέγωνται”. Οἱ οἰκίσκος οὗτος κατεδαφίσθη τό 1916 πρὸς διάνοξιν τοῦ δρόμου. Τά βιβλία περιῆλθον εἰς τό τότε ἰδρυθέν ἀνεξάρτητον σωματεῖον “Ἀναγνωστήριον Κοζάνης”, διοικούμενον ὑπὸ πενταμελοῦς Συμβουλίου, οὗ προήδρευεν ὁ ἄλλοτε Εἰρηνοπόλεως, κατόπιν δέ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀείμνηστος Φώτιος. Τό 1923, ὅμως, περιῆλθεν ἡ Βιβλιοθήκη εἰς τήν κατοχὴν τοῦ Δήμου Κοζάνης, ὅστις τήν περιβάλλει ἐκτοτε μέ στοργήν, διατηρῶν μόνιμον ἑφορον αὐτῆς...” (βλ. Ἀντων. Σιγάλα, Ἐκλαϊκευμένα μελετήματα, τ. Α΄, Ἀθῆναι 1970, σελ. 297. Γιά τά ἴδια θέματα ὁ ἀείμνηστος Σιγάλας διέλαβε, λεπτομερέστερα, στό βιβλίο του Ἀρχεῖα καί βιβλιοθήκαι Δυτικῆς Μακεδονίας, ἐκδ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1939).

¹³ Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Κοζάνης εὐτύχησε νά ἔχει ἐπὶ χρόνια ἑφορὸς τῆς τὸν ἀείμνηστο Νικόλαο Π. Δελιαλῆ, πού διέσωσε τὸν πολῦτιμο θησαυρὸ τῆς, σέ ἀσφαλῆ χρησφύγετα, στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς, καί ἀργότερα, τὸν βοηθὸ καί μαθητὴ του Βασίλη Σαμπανόπουλο, ἱστοριοδίφη πολὺ σημαντικό καί ἀξιόλογο ἐρευνητὴ τῶν ἱστορικῶν πραγμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Κοζάνης.

¹⁴ Μετὰ τὴ βιβλιοθήκη τῆς Κοζάνης, ἡ σπουδαιότερη κάποτε βιβλιοθήκη τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἀφοῦ εἶχε τίς δωρεές-βιβλιοθήκες τοῦ Θεοδώρου Μανούση (ἀπὸ τοὺς πρώτους Καθηγητὰς τῆς Ἱστορίας στό Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν) καί τοῦ ἐκ Βογατσικοῦ Ρουσσόπουλου (6.000 τόμοι πρὶν ἀπὸ τό 1940!). Ἰσως, ὁ πλοῦτος τὸν γοναράδων καί τῶν ἄλλων πλουσίων Σιατιστινῶν βοηθήσει κάποτε καί στήν ἀναγέννηση τῆς βιβλιοθήκης, γιά τήν ὁποία ὁ τελευταῖος διευθυντῆς τῆς τόσο ἐκοπίασε καί θά περιμένουμε μιά ἱστορία τῆς, μέ κατάλογο τῶν σπουδαιότερων βιβλίων-ἀρχείων τῆς...

¹⁵ Ἦταν, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ (βλ. Ἀρχεῖα καί βιβλιοθήκαι..., ὁπ.π., σελ. 127-130) ὁ Σιγάλας, πλούσια σέ βιβλία, μὰ ἐντελῶς ἄσχετα μέ τὸν τόπο! Πολῦτιμος πυρῆνας ἐδῶ, γιά τὴ νέα βιβλιοθήκη (1926) ἦταν οἱ 2.000 τόμοι, πού ἐδῶρασε ὁ ἐπισκοπος καί Καθηγητῆς Φιλάρετος Βαφείδης, ἄλλοτε μπροπολίτης Καστοριάς. Πρέπει νά εἶχαν καί ἀρκετὰ χειρόγραφα, μὰ τὰ δώρισαν (μετὰ τήν ἀπελευθέρωση –“Τὸ ἑλληνικόν”) στήν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος.

¹⁶ Πολλὰ βιβλία ἔχουν μεταφερθεῖ στὴ Φλώρινα ἀπὸ τό Μοναστήρι, ὅταν οἱ Μοναστηριῶτες ἀναγκάστηκαν νά ἐγκαταλείψουν τὴ γενεαίρᾳ τους (1912-13) καί φυλάγονταν στίς βιβλιοθήκες τῆς πόλεως (κυρίως τοῦ Γυμνασίου). Σήμερα, βέβαια, ὑπάρχει Δημόσια Βιβλιοθήκη Φλώρινας “Βασιλικῆς Πιτόσκα-Βαρνά”, μέ διευθυντὴ τὸν γνωστὸ λογοτέχνη Δ. Π. Σουλιώτη, βασικὸ πτέλεχος τοῦ περιοδικοῦ “Ἑταιρία”. Στίς δραστηριότητες αὐτῆς τῆς Βιβλιοθήκης ἀνήκει καί ἡ ἐκδοσις ἐνός Ἀλφαβηταρίου, (πού εἶχε βγεῖ στό Μοναστήρι τό 1911), μέ τήν ἐπιμέλεια τοῦ Δ. Π. Σουλιώτη, καί ἐπιλεγόμενα τῶν Γ. Ε. Βρεττοῦ-Δ. Φ. Χαράλαμπος (“Ὁ ἱστορικός περίγυρος”) καί τοῦ Τ. Μπέσσα (“Ἀλφαβητάρι-ἡ αἰσθητικὴ καί καλαισθητικὴ ἀποψη”), Φλώρινα 1992 (σελ. 40+ε΄).

τῆς ἱστορικῆς βιβλιοθήκης τῆς Κοζάνης, τῆς τόσο πλούσιας σὲ κώδικες, παλαιὰ βιβλία καὶ ἀρχαιολογικὸ ὑλικὸ πολῦτιμο,– οἱ ὁποῖες ἀξιοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες καί, μὲ εἰδικὰ κονδύλια, πλουτίζονται κάπως καὶ μὲ σύγχρονα βιβλία.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, πρέπει νὰ ἐξάρουμε τὸ παράδειγμα τῶν παλαιότερων ἐρευνητῶν καὶ δημιουργῶν στὸ Δυτικομακεδονικὸ χωρὸ, ἀλλὰ νὰ ὑπογραμμίσουμε καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀπὸ μέρους μας γνωριμίας μὲ τὸ ἔργο τους. Στὴν Κοζάνη, π.χ., ξέρουμε χοντρικὰ μερικὰ ὀνόματα (Λιούφης, Δελιαλῆς¹⁷, Καλινδέρης), ἀλλὰ τίποτε βαθύτερα καὶ λεπτομερέστερα γιὰ τὸ ἔργο τους. Κ' ἐδῶ εἶναι πού πρέπει νὰ ὀργανωθοῦν εἰδικές ἐκδηλώσεις (Συμπόσια-Συνέδρια), ὅπου νὰ ἐκτίθενται τὰ συμπεράσματα ἐρευνῶν καὶ νὰ γίνονται γνωστὰ στοὺς νεώτερους τὰ ὀνόματα, τὰ ἔργα καὶ οἱ πνευματικοὶ ἀγῶνες τῶν *προλαλησάντων*. “Ἀρχὴ γνῶσεως, (ἢ τῶν) πραγμάτων ἐπίστασις”, ἔλεγε ὁ Θουκυδίδης. Τὸ χρέος μας πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς παπποῦδες μας, στὸ χωρὸ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἐπιβάλλει νὰ σκύψουμε μὲ ἀγάπη καὶ στοργή πᾶν ὅπου τὸ ἔργο τους, νὰ τὸ διαβάσουμε (ἢ νὰ τὸ ξαναδιαβάσουμε), νὰ τὸ ἀναλύσουμε, νὰ τὸ σχολιάσουμε σύμφωνα μὲ τὰ σύγχρονα δεδομένα, καὶ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα νὰ συνεχίσουμε χτίζοντας τὸ δικό μας ἔργο –πού σίγουρα θὰ εἶναι ἀτελές ἂν δέν γνωρίζουμε καλὰ τὸ δικό τους. Καὶ αὐτὸ ἰσχύει γιὰ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ δημιουργίας. Πρῶχειρα, γιὰ τὸ χωρὸ τῆς Κοζάνης, θὰ μπορούσαμε ἐδῶ ν' ἀναφέρουμε συγγραφεῖς, πού –μὲ ἓνα ἢ περισσότερα βιβλία– ἔδωκαν τὸ πνευματικὸ τους “παρὼν”, καὶ πού μερικοὺς δέν τοὺς θυμᾶται κανεὶς πιά: Γ. Κωσταρέλος¹⁸, Γ. Λευκαρίτης¹⁹, Ἰω. Κιουρτσίδης²⁰, Χριστόφ. Τιτέλης²¹, Γ. Ἀποστολόπουλος²², Β. Σαχίνης²³, Β. Βήκας²⁴, Τάκης Σίσκος²⁵, Νάσης Ἀλευράς²⁶, Πάντος Τσιρίδης²⁷ κ.ἄ. Ἰδιαίτερος λόγος πρέπει κάποτε νὰ γίνῃ γιὰ τὰ ἔργα καὶ τὰ πρόσωπα τῶν Κ. Τσιταλίκη, Διον. Μανέντη, Μιχ. Καλινδέρη, Λεων. Παπασιωπῆ καὶ Γ. Θ. Λυριτζῆ, πού ἔχουν παλαιότερα ἢ πρόσφατα κοιμηθεῖ ἐν Κυρίῳ. Ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἔχουν μιά παρουσία στὰ γράμματα τῆς Κοζάνης, ὁ γλωσσολόγος Βασίλης Φόρης, ὁ πολιτικός Μιχ. Παπακωνσταντίνου, καὶ οἱ ἀσχο-

¹⁷ Εὐτυχῶς, γιὰ τὸν αἰμῆνηστο Δελιαλῆ τὰ “Ἑλμειακά” μᾶς πρόσφεραν ἓνα πολυσέλιδο ἀφιέρωμα (τεῦχος 6-7), ὅπου διαπρεπεῖς συντοπίτες μας κρίνουν καὶ περιγράφουν τὴν προσφορά του στὰ γράμματα καὶ στὸν τόπο.

¹⁸ Κοινωνιολογικαὶ μελέται. Ἡ γυναῖκα τοῦ δρόμου, Κοζάνη 1924.

¹⁹ Τέσσερα διηγήματα, Κοζάνη 1927.

²⁰ Κοινωνιολογικά κλπ., Κοζάνη 1934.

²¹ Πρῶτοι στίχοι, Κοζάνη 1936, καὶ Κώστας Δ. Βέλλιος, Κοζάνη 1945.

²² Αἰγινές πνοές, Κοζάνη 1937, καὶ Τὸ Γυμνάσιον καὶ Οἰκοτροφεῖον Τσοτυλίου, Κοζάνη 1938.

²³ Τὸ θαῦμα τῆς σημαίας, Κοζάνη 1946.

²⁴ Ἡ κόρη τοῦ ἡλίου, Κοζάνη 1947.

²⁵ Πολεμικὲς δόξες, Κοζάνη 1947.

²⁶ Γράμμιος. Πολεμικὴ ἀφήγηση σὲ σκηνικὸ διάλογο, Κοζάνη 1949.

²⁷ Ἡ γιορτὴ μας, Κοζάνη (κάπου ἀνάμεσα 1941-1947, ὅπως σημειώνεται στὴ μελέτῃ τοῦ Ντίνου Χριστιανόπουλου, “Λογοτεχνικά βιβλία καὶ περιοδικὰ πού τυπώθηκαν σὲ μακεδονικὲς πόλεις μέχρι τὸ 1950”, “Ἑλμειακά”, τεῦχος 12-13, σελ. 63 (σελ. 55-66 ὅλο τὸ μελέτημα, μὲ τὸν κατάλογο).

λούμενοι με τη νεώτερη ιστορία: Κ. Σιαμπανόπουλος, Γ. Καράτζιας, Δημ. Γκαβανάς, Ἀριστ. Κωστόπουλος, ὁ πολυγραφώτατος Ἀναστ. Δάρδας, Λάζ. Παπαϊωάννου, Κώστας Χασιώτης, οἱ γιατροὶ Χρ. Μπέσσας καὶ Γ. Μπουντιοῦκος, ὁ λόγιος δικηγόρος Βασίλης Καραγιάννης²⁸, καὶ κάποιοι ἄλλοι, πού αὐτὴ τὴ στιγμή δέν τοὺς θυμοῦμαι. Πέρ' ἀπὸ τὰ ὀνόματα πού πρὶν λίγο ἀνέφερα, στὰ “περιοδικὰ συγγράμματα” πού βγαίνουν στὴν Κοζάνη παρουσιάζονται καὶ νεώτεροι λογοτέχνες καὶ συγγραφεῖς, μέ ταλέντο καὶ δύναμη στό γράψιμό τους. Μεταξὺ αὐτῶν πρέπει νά μνημονευθοῦν οἱ: Θ. Μαρκόπουλος, Στ. Ντόμαλης, Εὐ. Ντάγκας, Ἀθηνᾶ Τζινίκου, Εὐ. Βόμβας, Γ. Καστρινάκη, Παντ. Οἰκονόμου, Κίμ. Κοεμτζόπουλος, Κ. Δουφλίας, Μιχ. Κουρκούτας, Νικ. Λαπαρίδης, Ἀλέξ. Ἀδαμίδης, Κ. Νοῦτσος, Κ. Χαραλαμπίδης κ.ἄ. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ καὶ τὴν προσπάθεια δημιουργίας εὐεργετικοῦ κλίματος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη νέων λογοτεχνῶν κινήθηκε καὶ ὁ Λογοτεχνικός Διαγωνισμός, πού, μέ πρότασή μας καὶ μέ κριτικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴ Ἑταιρίαν τῶν Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, ἔγινε δύο φορές στὴν Κοζάνη: τὴν ὁργάνωσή του (1988 καὶ 1989) εἶχε ἀναλάβει ὁ “Χρόνος” καὶ ὁ Σύνδεσμος Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Ν. Κοζάνης, πού ἐξέδωκε σέ δύο τεύχη καὶ τὰ βραβευμένα ποιήματα καὶ διηγήματα²⁹.

Τό ἀρχαῖο *Κήλητρο* ἢ *Κέλετρο*, δηλ. ἡ σημερινὴ Καστοριά ἔχει τὰ πρωτεῖα στὴ γούνα (ἦδη στὸν 15' αἰῶνα ὁ Μανωλάκης Καστοριανὸς εἶχε ὀνομαστῆ “βασιλικὸς πρωτογούναρις”), ἀλλὰ κάπως παραμελεῖ τὸν λόγιον Ἑρμῆ, φαίνεται. Ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ χρόνια, πού ἦταν μεγάλο πνευματικὸ κέντρο, καθὼς δείχνουν καὶ οἱ ἀπειρες βυζαντινὲς ἐκκλησιεῖς της, ἡ Καστοριά γνώρισε ἀρκετὲς περιπέτειες. Ἀνάμεσα στοὺς ἀρχόντες καὶ τοὺς φιλογενεῖς πλουσίους της ἦταν καὶ ἀρκετοὶ πού ἔδιναν λεφτὰ γιὰ σχολεῖα, ἀφοῦ μπορούσαν νά πληρώνουν διδασκάλους σάν τὸν Μεθόδιον Ἀνθρακίτη (17' αἰ.). Εἶναι γνωστὰ ὡς σήμερα ὀνόματα, ὅπως οἱ Γεώργιος Καστοριώτης ἢ Καστριώτης (17' αἰ.), Γ. Κυριτζής (17' αἰ.), Σεβαστὸς Λεοντιάδης (17' αἰ.), Θωμᾶς Μανδακάδης καί, τέλος, ὁ Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ *Λυρικά* του ποιήματα, (μέ τὰ ὁποῖα ὡς ὁδηγὸ, ὁ Σολωμὸς ἀρχισε νά γράφει τὰ πρῶτα του ἑλληνικὰ ποιήματα)³⁰, θά γράφει *Γραμματικὴ καὶ Στιχουργικὴ*. Μέ ὅλους αὐτοὺς καὶ μερικοὺς ἄλλους ἀκόμη ἔχει προσφάτως ἀσχοληθεῖ ὁ Π. Ν. Τζίφρας, κορυφαῖος νομικὸς-δικαστικὸς, ἀπὸ τὸ ἥρωϊκὸ Βογατσικὸ, τὴν πατρίδα τοῦ μεγάλου μακεδόνα Ἰωάνος Δραγοῦμη, γράφοντας σχετικὰ στὸ βιβλίο του “Σύντομη Ἱστορία τοῦ Βογατσικοῦ”, καθὼς καὶ σέ σειρὰ ἀρθρῶν του

²⁸ Ὁ φιλόμυθος Βασίλειος εἶναι καὶ ἀδελφὸς ἀναγνώστης καὶ ποιητικὸς στό γράψιμό του. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν διεύθυνση καὶ τὰ κείμενά του στὴ (μηνιαία πιά) “Παρέμβαση”, ἔχει μιὰ ἐποπτεία καὶ παρουσία σέ ὅλα σχεδὸν τὰ θέματα τοῦ τόπου (βλ. π.χ. στὸν Β' τόμο τῶν “Δυτικομακεδονικῶν Γραμμάτων”, σελ. 102-110, τὴ μελέτη του “Δημοσιεύματα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης”, ὅπου ἀναφέρεται στὰ ἱστορικὰ τῆς Βιβλιοθήκης καὶ παρουσιάζει ἀναλυτικὰ 5 δημοσιεύματά της, ἔργα τῶν Ν. Π. Δελιαλή καὶ Μιχ. Καλινδέρη).

²⁹ Βλ. ἐκδ. Συνδέσμου: ἀριθ. 30, “Ἐξι βραβευμένα διηγήματα”, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 54· καὶ ἀριθ. 33, “Οἱ νέοι λογοτέχνες μας”, Κοζάνη 1989, σελ. 40.

³⁰ Βλ. Α. Πολίτη, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, δ' ἐκδ., Ἀθήνα 1985, σελ. 134-135.

στήν καστοριανὴ ἐφημερίδα “Νέα Καστοριά”, ὑπὸ τὸν τίτλο “Παλιοὶ Λόγιοι καὶ διακεκριμένοι Καστοριανοί”³¹. Στὰ νεώτερα χρόνια, ἂν ἐξαίρεσει κανεὶς τὸν Γιάννη Μπακάλη³² καὶ τὸ ζεῦγος Μάνου (Δημήτρης καὶ Ἀλέκα)³³, δὲν ἔχει ἴσως σπουδαῖα πράγματα νὰ σημειώσει. Ἀπὸ τοὺς μὴ Καστοριανούς, πού ἔχσαν καὶ ἔγραψαν στήν (καὶ γιὰ τήν) Καστοριά, πρέπει νὰ σημειώσουμε τὸν Ἀλέξανδρο Κοσματοπούλο, προικισμένο συγγραφέα καὶ πνευματικὸ ἄνθρωπο. Γεννημένος ἀπὸ γονεῖς πού κατάγονται ἀπὸ τὸ Βόϊο, στή Θεσσαλονίκη, ἔζησ’ ἐκεῖ, δηλ. στήν Καστοριά, κάμποσα χρόνια καὶ ἀγάπησε τὴν πόλη καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Καστοριάς, ἀφιερώνοντάς της ἓνα ἰδιότυπο “ἐκτενὲς πεζογράφημα”, μὲ τίτλο “Τὰ δύο φορέματα”, ὅπου χαριτωμένα πλέκονται ἱστορία καὶ ποίηση, μὲ πολλή ἀγάπη καὶ προσωπικὴ μέθεξη στήν πνευματικὴ ζωὴ τῆς ὡραίας αὐτῆς πολιτείας³⁴. Εἶναι μιὰ πολλαπλὴ μύηση στὸ ἦθος καὶ τὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Καστοριάς στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο.

Στὴ Σιάτιστα καὶ στὰ χωριά τοῦ Βοΐου ἔχουμε πολλές φωνές, παλαιότερες καὶ νεώτερες. Ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Μιχαὴλ Παγεωργίου καὶ τοῦ Ζαβίρα³⁵ ἴσαμε τὸν Χρ. Καπνουκάγια καὶ τὸν Γ. Μέγα, εἴτε ξενιτεμένοι εἴτε ριζωμένοι στὸν αὐχηρό τόπο τους, οἱ Δυτικομακεδόνες αὐτῆς τῆς περιοχῆς εὐδοκίμησαν καὶ στὸ ἐμπόριο καὶ στὰ γράμματα, ἀφοῦ ἔφτασαν νὰ γίνουν δάσκαλοι καὶ σέ βασιλικά ἀνάκτορα τῆς Εὐρώπης, “τῷ καιρῷ ἐκείνῳ”! Στὰ νεώτερα χρόνια ὁ Ἀν. Δάρδας καὶ ὁ Γ. Μπόντας, ὁ Παρασκ. Μηλιόπουλος καὶ ὁ Δ. Παπανασούμ, ὁ Ἀθαν. Γιομπλιάνης καὶ ἄλλοι, ἔγραψαν βιβλία ἐπιστημονικά, ἱστορικά καὶ λογοτεχνικά. Εὐτυχῶς τὰ τελευταῖα χρόνια, ὁ Σύλλογος τῶν Σιατιστινῶν τῆς Θεσσαλονίκης ἄρχισε νὰ ἐκδίδει τὸ περιοδικὸ “Σιατιστινὰ”³⁶, ὅπου δημοσιεύονται ἄρθρα, μελετήματα καὶ ἀρ-

³¹ Βλ. Παρμ. Ν. Τζίφρα, Σύντομη ἱστορία τοῦ Βογατσικοῦ, Ἀθήνα 1992, σελ. 45-68. Πρβλ. καὶ τὴ σειρά τῶν 7 ἀρθρῶν τοῦ ἰδίου Συγγραφέα (Ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐν τιμῇ σήμερα) “Παλιοὶ Λόγιοι καὶ διακεκριμένοι Καστοριανοί”, ἐν ἐφημ. “Νέα Καστοριά”, ἀπὸ 5 Φεβρουαρίου-19 Μαρτίου 1993 καὶ, τέλος, στὸ φ. τῆς 21 Μαΐου 1993. Στὰ γράμματα καὶ στοὺς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας πρόσφερε πολλὰ ἡ γνωστὴ οἰκογένεια Πηχιῶν ἢ Πηχεῶν, ἀπὸ τὴν Καστοριά (βλ. τὸ ὑποδειγματικὸ ὕφους τευχίδιο τοῦ 1865, πού, μέσα σέ 15 μόνο σελίδες, περιέχει, στήν “Προσχαλιά” καὶ στὸν “Λόγο” τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου Α. Η. Πηχιῶνος, “κατὰ τὴν ἐνιαύσιον τελετὴν τῆς τῶν βραβείων διανομῆς”, ἀνάγλυφα τὰ προβλήματα τῆς παιδείας στήν περιοχὴ ἐκείνη, αὐτὴ τὴν ἐποχὴ).

³² Καναγκιουρίσια (παλιά) Καστοριά, Καστοριά 1937.

³³ Ἡ Ἀλέκα γράφει ποίηση καὶ ὁ Δημήτρης ποίηση, θέατρο καὶ ἀφηγηματικὴ πεζογραφία.

³⁴ Ὁ Ἀλέξανδρος Κοσματοπούλος, πού εἶναι σέ πολλὰ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν ἀλησμόνητο Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη, ὑπηρετεῖ στὴ Μέση Ἐκπαίδευση καὶ ἔχει (ἐκτός ἀπὸ “Τὰ δύο φορέματα”, β’ ἐκδ. “Κέδρος” 1990) καὶ τὰ βιβλία: *Μικρὰ Εἶσοδος*, ἐκδ. “Ἐξάντας”, 1978 (μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἀλέξ. Κοσμάς), *Τὸ ἅλγος τῆς ἀφῆς*, “Ἄγρα” 1985, *Ἀναβαθμοὶ καὶ στάσιμα*, “Ἄγρα”, 1987, *Λόγος εἰς Νίκον Γαβριήλ Πεντζίκη*, “Ροές” 1988.

³⁵ Γιὰ τὸν Ζαβίρα καὶ τὸ ἔργο του “Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον”, βλ. Τ. Ἀθ. Γριτσοπούλου, Γεώργιος Ζαβίρας, ὁ Σιατιστεύς, θεράπων τοῦ λογίου Ἑρμοῦ καὶ τοῦ κερδῶν, ἐν: Πνευματικοὶ ἄνδρες τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 135-184.

³⁶ Τὸ πρῶτο τεῦχος κυκλοφορήθηκε τὸ 1989. Τὸ περιοδικὸ διευθύνει (ἀλλὰ καὶ στοιχειοθετεῖ, μὲ τὸ σύστημα ἡλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν, ὁ ἴδιος) ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἀναστ. Μέγας.

χειακό-πηγαίο υλικό, πού βοηθάει στην ανίχνευση του ενδόξου παρελθόντος και τη σύνδεσή του με τό παρόν. Περιττεύει νά τονίσουμε, γιά πολλοστή φορά, τή σπουδαιότητα τών περιοδικών τών τοπικών Συλλόγων, (όπως “Ελιμειακά”, “Σι-ατιστινά”, “Εταιρία”, πού δίνουμε πιό κάτω μιά λεπτομερή βιβλιογραφία-εύρετήριο τών περιεχομένων τους), τά όποια περιοδικά, μέ τίς ιστορικές και τίς άλλες μελέτες τους, δέν θά μᾶς ἀφήσουν νά ποῦμε αὐτό πού ἔγραφε κάποτε ὁ Γεώργιος Ζαβίρας³⁷, γιά τή δυστυχία τοῦ Γένους, όπου δέν διαθέτει δικούς του συγγραφείς νά μάθει τήν ἀλήθεια, και προστρέχει στους ξένους γιά τήν αὐτογνωσία του³⁸.

Στή Φλώρινα ὑπάρχει, ἐπίσης, τά νεώτερα χρόνια μιά ἔντονη κίνηση στό χώρο τοῦ πνεύματος, πού ὀφείλεται και στήν Παιδαγωγική Ἀκαδημία (σήμερα: Παιδαγωγικό Τμήμα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), ἀλλά κυρίως στίς ἐφημερίδες και τά περιοδικά πού ἐκδίδουν οἱ Φλωρινιώτες, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε· ἴσως και ἀπό μιά ἐσωτερική ἀνάγκη, ἐθνική ἢ ψυχολογική στήν ἀκριτική αὐτή περιοχή, νά τραγουδοῦν και νά ψάλλουν δυνατά ἑλληνορθόδοξα τροπάρια και ᾠσματα, μέ τόν τρόπο του ὁ καθένας, γιά νά φυλάγουν πνευματικά τίς Θερμοπύλες... Ἀκόμη, δέν πρέπει νά λησμονοῦμε, πῶς, μετά τό 1911-12, ἔρχονται ἀρκετοί πνευματικοί ἄνθρωποι ἀπό τό Μοναστήριον, Κρούσοβο και τά πέριξ, κ' ἔτσι μπολιάζεται μέ καινούργιο αἷμα ἡ συντροφιά τών γηγενῶν συγγραφέων. Τό ὄνομα πάντως πού κυριαρχεῖ (στόν κ' αἰῶνα) εἶναι τοῦ Γεωργίου Χρήστου (ψευδώνυμο τοῦ Γεωργίου Χρήστου Μόδη)³⁹, μέ τά ποικίλα ιστορικά του ἀφηγήματα και, κυρίως, τήν εἰκοσάτομη σειρά τών “Μακεδονικῶν ἱστορίων” του. Ἀλλά ὀνόματα, πού πρέπει ν' ἀναφερθοῦν εἶναι: Ἀνθης Θαλῆς (ψευδώνυμο τοῦ Θαλῆ Ρητορίδη)⁴⁰, Παντελῆς Ἰωαννίδης⁴¹, Χάρης Δέλλος-Γρηγορίου⁴², Πλάτων Γ. Παπαδάκης-Στ. Α. Κούλης (ένα περιεργό διώνυμο, γιά ὑπογραφή

³⁷ “Ἐπειδή ἡ δυστυχία τοῦ Γένους μᾶς προέξενσε τήν ἀμάθειαν, ἡ ἀμάθεια δέ τήν στέρησιν τών ἡμετέρων συγγραφέων, βιαζόμεθα πολλάκις ν' ἀκολουθοῦμεν, τυφλῶ τῷ ποδί, ἓνα και μόνον συγγραφέα όπου ἔγραψέ τι περί τινος, ἢ πρὸς χάριν ἢ διά μίσος. Καί πολλάκις ἐν πολλοῖς οὔτε ἓνα, ἀλλά νά προστρέχωμεν ὑπ' ἀνάγκης πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς συγγραφεῖς ἵνα μάθωμέν τι περί τών ἡμετέρων· και οὕτω νά κατακρίνωμεν τόν ἀνεύθυνον ὡς ὑπεύθυνον, και τόν ὑπεύθυνον ὡς ἀνεύθυνον...” (Νέα Ἑλλάς..., ἀνατ. α' ἐκδ., Ἀθῆναι 1972, σελ. 360).

³⁸ Χρήσιμο τό ἄρθρο τοῦ Μιχ. Κουρκούτα πάνω σ' αὐτό τό θέμα, (βλ. “Γιά μιά καλύτερη ἐθνική αὐτογνωσία και συγκρότηση”, “Ελιμειακά”, τεῦχος 2, Αὔγ. 1982, σελ. 83-90).

³⁹ Βλ. πρῶτες ἐκδόσεις του, Ντ. Χριστιανόπουλου, ὁπ.π., σελ. 64. “Γεννήθηκε στό Μοναστήρι και ἀμέσως μετά τό γυμνάσιο κατατάχθηκε ἐθελοντής μακεδονομάχος. Στήν ἀρχή μέ τό ὅπλο, μετά μέ τήν πέννα, και τέλος μέ τήν πολιτική, ἀναδείχθηκε ὁ τίμιος πατριώτης και ὁ συνεπής μαχητής και ἀφηγητής τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα και τοῦ μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ φιλότιμου και τῆς παλληκαριάς του. Ἀφῆσε ἀξιόλογο λογοτεχνικό ἔργο, κάπου 450 διηγήματα και πολλά χρονικά. Ἐχοντας βαθεῖα γνώση τοῦ τόπου και τών ἀνθρώπων του, καταφέρει νά μεταδίδει μ' ἐνθουσιασμό, λιτά και ἄμεσα, χωρίς στόμφο, τήν ἀγάπη γιά τήν πατρίδα και τόν παλμό τοῦ μεγάλου ἀγῶνα” (βλ. Κώστα Πύρξα, “Ἡ μεταπολεμική φιλολογική κ' ἐκδοτική δραστηριότητα στή Φλώρινα”, “Εταιρία”, 8-9, Δεκ. 1911, σελ. 43).

⁴⁰ Φιλητικά, Φλώρινα 1932.

⁴¹ Προελαύνοντας πρὸς τόν Γάγγη, Φλώρινα 1934.

⁴² Πρωινά χαμόγελα, Φλώρινα 1944· και, Νικηταί, Φλώρινα 1949.

ποιητικῆς συλλογῆς!)⁴³ καὶ Ἡλίας Βυζάντης⁴⁴. Στὴ σύγχρονή μας ἐποχὴ ἀκούγονται, γιὰ τὴν προσφορά τους στὰ γράμματα, οἱ Φλωρινιώτες⁴⁵: Πάνος Παπασταμάτης, Κώστας Λούστας, Δημήτρης Σουλιώτης, Κωνσταντῖνος Δαγκίτσης, Λάζαρος Μέλλιος, Σωκράτης Λιάκος, Νικόλαος Μέρτζος καὶ κάποιοι ἄλλοι νεώτεροι, πού ἐγὼ δὲν γνωρίζω καλὰ τὸ ἔργο τους.

Αὐτὰ εἶναι, μέ κάθε δυνατὴ συντομία, τὰ στοιχεῖα πού ὀριοθετοῦν τὴν περιοχὴ μας καὶ τὴν πνευματικὴ της ζωὴ στὴν περίοδο πού ὀνομάζουμε τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ ὡς τίς μέρες μας. Περιληπτικά, γιὰ νὰ μὴν πῶ τηλεγραφικά, προσπαθήσαμε ν' ἀναφερθοῦμε στὰ πρόσωπα καὶ τὰ κείμενα-ἔργα τους, ἔχοντας τὴ βεβαιότητα πὼς δὲν ζωγραφίζουμε τὸ τελειωτικὸ ἔργο, μὰ ἓνα πρόχειρο μονάχα σχεδιάγραμμα, ὅπως λέμε “ἓνα σχέδιο μέ τὸ μολύβι”. Εἶναι, ὅμως, ἀνάγκη νὰ γίνεи κάτι πιό συστηματικὸ καὶ πιό ὀλοκληρωμένο, καὶ τοῦτο μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ κατὰ περιοχές, ξεχωριστά. Νὰ ὑπάρξει δηλαδὴ μιὰ βιβλιογραφία τοῦ τί ἔχει γραφτεῖ γιὰ τὴν Κοζάνη καὶ τὴν περιοχὴ της, σέ βιβλία, σέ ἄρθρα, σέ μελέτη, σέ ἔρευνα, ὅπως καὶ γιὰ τὰ ἐπὶ μέρους πρόσωπα τῆς Κοζάνης, ξεχωριστά. Τό ἴδιο καὶ γιὰ τίς περιοχές τῆς Σιάτιστας, τῶν Γρεβενῶν, τῆς Καστοριᾶς, τῆς Φλώρινας –μέ ἀναδίφηση τῶν βιβλίων καὶ τῶν περιοδικῶν, τῶν ἡμερολογίων καὶ τῶν ποικίλων ἐκδόσεών τους, καὶ ἀπὸ αὐτά, ὕστερα, νὰ μπορεῖ νὰ βγεῖ– ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα καὶ ὁ κατάλληλος ἀνθρωπος-συγγραφέας– τὸ συνθετικὸ ἔργο, πού θὰ μᾶς παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τοῦ τόπου μας –καὶ κατὰ ἐποχές καὶ κατὰ περιοχές– ὀλοκληρωμένη. Τότε μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὼς μαζέψαμε καὶ τὸ πιό ἐλάχιστο ψίχουλο τῆς ἱστορίας μας καὶ τὸ ἀποθησαυρίσαμε, “ἵνα μὴ τι ἐξ αὐτῶν ἀπόληται”. ἀλλὰ καὶ πὼς, μέ τὴν ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία καὶ παρουσίαση ὅλων τῶν δεδομένων τῆς ἱστορίας –ὀνομάτων, προσώπων, πραγμάτων– τοῦ τόπου μας, θὰ μποροῦμε νὰ ξέρουμε σωστά τί εἶχαμε, τί ἔχουμε καὶ τί μᾶς πρέπει, πού εἶναι ὁ δρόμος τῆς σοφίας, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχή, κατὰ τὸν ἀρχαῖο σοφόν, εἶναι “ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις”!

*

⁴³ Πρῶτοι στίχοι, Φλώρινα 1944.

⁴⁴ Αὐριανή... φιλοσοφία-ἐπιστήμη-τέχνη, Φλώρινα 1948. Βλ. γιὰ ὅλ' αὐτά, Ντ. Χριστιανόπουλου, ὁπ.π.

⁴⁵ Βλ. Κ. Πύρξα, ὁπ.π., σελ. 43 ἐξ.

Β. ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ
 ("ΕΛΙΜΕΙΑΚΑ" - "ΕΤΑΙΡΙΑ" - "ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΑ")

Στή συνέχεια παραθέτουμε τ' αναλυτικά εύρετήρια των τριών μεγάλων περιοδικών της "Δυτικής Μακεδονίας", δηλ. δίνουμε τό *ὄνομα* τοῦ συγγραφέα καί τόν *τίτλο* τῶν ἀρθρῶν, πού δημοσιεύονται στά περιοδικά "Ἐλιμειακά" (α' τεῦχος 1982), "Ἐταιρία" (α' τεῦχος 1989) καί "Σιατιστινά" (α' τεῦχος 1989). Ἡ "Ἐταιρία" εἶναι τό μόνο ἀπό τά τρία πού ἐκδίδεται στόν τόπο του (Φλώρινα), ἐνῶ τ' ἄλλα δύο ἀπό τοὺς τοπικούς Συλλόγους πού ἐδρεύουν στή Θεσσαλονίκη (τῶν Κοζανιτῶν καί τῶν Σιατιστέων).

Καθώς καί τά τρία περιοδικά κρατοῦν τήν ἐνιαία τους ἀρίθμηση, οἱ δύο ἀριθμοί τῶν παραπομπῶν τοῦ Εὐρετηρίου ἀναφέρονται α) στόν ἀριθμό τοῦ τεύχους (μέ τά *μεγαλύτερα στοιχεία*) καί β) στοὺς ἀριθμούς τῶν σελίδων (μέ *μικρότερα στοιχεία*), ὅπου δημοσιεύεται τό ἄρθρο ἢ τό ὅποιο κείμενο.

1. "Ἐλιμειακά" (τεύχη 1-29, 1982-1992).

Ἀλαβέρα Τηλ., Γεφύρωση χρονικοῦ χάσματος, 3, 143-149.

(κριτική γιά τόν Παῦλο Παπασιώπη), 3, 229-230.

Π. Κ. Βαμβακᾶ, Σημειώσεις τοῦ στρατιωτικοῦ μου βίου (βιβλιοπαρουσίαση), 25, 122-123.

Ἀλευρᾶ Νάση, Γιούλια (διήγημα), 11, 211-236.

Ἀναγνωστάκη Μαν., Μνήμη φίλου (Π. Παπασιώπη), 3, 150-151.

Βαβούσκου Κων/νου, Χαιρετιστήριο (γιά τή 10ετία), 27, 91.

Βακαλοπούλου Κων/νου, Ἡ νεότερη καί σύγχρονη Μακεδονία στά Βαλκάνια, 25, 81-100.

Βακούφαρη Περικλῆ, Ἑλληνας ἱστορικός στή Βιέννη στίς ἀρχές τοῦ 19 αἰῶνα, 11, 183-198.

Βαμβακᾶ Π., Ν. Π. Δελιαλῆς, 6-7, 165-166.

Βανίδη Γιάννη, Δελιαλῆς καί φωτογραφία, 6-7, 167-174.

Βαντῆ Διαμ., Ὁ πόθος τοῦ γερο-Κοζανίτη (πραγματική ἱστορία τοῦ 1912), 20, 53-55.

Βαρίκα Βάσου, (κριτική γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 230-231.

Βαφοπούλου Γ. Θ., Ἕνας εὐρωπαῖος (Π. Παπασιώπης), 3, 152-153.

Βλιαγκόφτη Θωμᾶ, Τά ἐλευθέρια τῆς Κοζάνης καί τό πνεῦμα τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τοῦ 1912-13 (ἐπέτειος τῶν ὀγδόντα χρόνων, 1912-1992), 29, 99-104.

Βλιαγκόφτη Ι. Χ., Ἀφιέρωμα στόν Παῦλο Παπασιώπη, 3, 139-140.

Προλόγισμα (γιά τόν Γ. Δόδουρα), 14-15, 125-126.

Χαιρετιστήριο (γιά τή 10ετία), 27, 93.

Γεωργιάδου-Κούντουρα Εὐθ., Ἡ ζωγραφική τοῦ Γ. Χατζάκη (αἰσθητική μελέτη), 5, 122-127.

Γιαλουράκη Μαν., (κριτική γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 231.

Γιαντσούλη Ἰω., Ὁ πύργος-κωδωνοστάσιο τῆς Κοζάνης, "ἔμβλημα ἐλευθερίας"

- καὶ ἡ ἱστορία του, 20, 56-78.
- [Γιοφύλη Φ.] “Χαλκέντερου”, (κριτικὴ γιὰ τὸν Π. Παπασιῶπη), 3, 238.
- Γκαβανᾶ Δημ., Ροδοχώρι. Ἰδρυση τοῦ πρώτου οἰκισμοῦ (μητροπολ. ἔγγραφα), 6-7, 237-243.
- Δάλλα Λαζ., Ἡ λαϊκὴ ἐπιμόρφωση στὴν Κοζάνη, 10, 159-163.
- Δάρδα Ἀναστ., Ἡ δράση τῆς Σιάτιστας στὴ διάρκεια τοῦ Ἰεροῦ Ἀγῶνα, 5, 88-100.
- Μοναχός Ἰωνᾶς, διδάσκαλος καὶ κτήτορας τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν Σιάτιστας, 10, 142-150.
- Ἡ ἐνατένιση τῆς λάμπης τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα στό χωρὸ τῆς Δυτ. Μακεδονίας, 12-13, 5-20.
- Ἡ παιδεία στὴ Σιάτιστα (Α') 16-19, 31-44.
- Νικητήρια στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Σιάτιστας (Ἡ μάχη τῆς 4ης Νοεμβρίου 1912), 20, 89-96.
- Ἡ παιδεία στὴ Σιάτιστα (Β'). Ἰωάννης Μιχ. Τραμπαντζῆς (1813-1890), ἰδρυτὴς καὶ προικοδότης τοῦ Τραμπαντζεῖου Γυμνασίου Σιάτιστας, 21, 25-50.
- Ἡ παιδεία στὴ Σιάτιστα (Γ'). Ἡ ἴδρυση τοῦ Τραμπαντζεῖου Γυμνασίου καὶ ἡ λειτουργία του στὴ διαδρομὴ ἑνὸς αἵωνα (1888-1988). α. Τὸ Γυμνάσιο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας (1888-1912), 22, 24-40.
- Ἡ παιδεία στὴ Σιάτιστα (Δ'). Ἡ ἴδρυση κλπ.... β'. Τὸ Γυμνάσιο στό ἐλεύθερο ἑλληνικὸ Κράτος, 23, 43-62.
- Ἀ. Ζ. Μπέλλου, Ὀδοιπορικὸν στὴν Ἱ. Μ. ἁγ. Ἀντωνίου Σιάπκας Καστανιᾶς Σεβρίων (βιβλιοκρισία), 23, 85.
- Ἀπ. Παπαδημητρίου, Ἐπιστήμη, Ὑλισμός καὶ Πίστη (βιβλιοκρισία), 24, 47-48.
- Ἀθαν. Βαρσαμίδης, Συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς λαϊκῆς ζωγραφικῆς-λαϊκῆς ἀγιογραφίας. Ἡ ἐρμηνεία τῶν εἰκόνων τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου Παγώνη (βιβλιοκρισία), 25, 124-125.
- Ἡ σιατιστινὴ Καπετάνισσα Περιστέρα, 26, 45-53.
- Χρῖστος Καπνουκάγιας (νεκρολογία), 26, 70-76.
- Τὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας Μικροκάστρου-Σιάτιστας καὶ ὁ σύνδεσμός του μέ τὴν Κοζάνη, 27, 131-138.
- Ὁ Κανονισμός τῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος Σιατίστης, 28, 42-60.
- Λαζ. Ἀθ. Παπαϊωάννου, Ἀνά τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ρύμας τῆς Κοζάνης (βιβλιοκρισία), 28, 87-88.
- Ἀν. Ζ. Μπέλλου, Ἡμερολόγιον Κοζάνης 1992 (βιβλιοκρισία), 28, 88-89.
- Δελιαλῆ Ν. Π., Κατάλογος ἐντύπων Δημοτ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης (Πρόλογος), 6-7, 225-228.
- Κείμενα-ἀποσπάσματα, 6-7, 229-231.
- Δελιβάνη Δημ., Τὰ περιστατικὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τῆς Κοζάνης, 16-19, 11-20.
- Δέλιου Γ., (κριτικὴ γιὰ Π. Παπασιῶπη), 3, 231-232.
- Δέπα-Πιπιλιαγκοπούλου Ἀσπ., Ἐνας καθηγητὴς-καλλιτέχνης ἀπὸ τὴν Κοζάνη (Μιλτιάδης Ἡλιάδης), 4, 70.
- Δημαρᾶ Κ. Θ., Ἐπιστολὴ (γιὰ τὸν Ν. Π. Δελιαλῆ), 6-7, 163-164.

- Διάφα Μ., Κώστας Λιόντας, 10, 127-131.
- Διάφα Χρ., Κλάματα για μία Άρια, 10, 132.
- Διδασκάλου Ίφιγ., Μνήμη του Κ. Λιόντα, 10, 133-134.
- Ή Κοζανίτισσα καί τό νοικοκυριό της, 12-13, 81-84.
- Διονυσίου, μητροπολ. Σερβίων καί Κοζάνης, Χαιρετισμός, 1, 3.
- Εισαγωγικό προλόγισμα στή συναυλία τῆς χορωδίας “Ελίμεια”, 2, 79-82.
- Ἐπιμνημόσυνος Λόγος (εἰς Ν. Π. Δελιαλῆν), 6-7, 153-162.
- Χαιρετισμός (στό τεῦχος Γ. Δόδουρα), 14-15, 131-135.
- Μαρτυρία λειτουργικοῦ ἔργου, 26, 3-7.
- Χαιρετιστήριο (γιά τή 10ετία), 27, 87.
- Δίτσιου Μαλαμ., Ἡ περιβαλλοντική ἐκπαίδευση στά σχολεῖα μας (ἡ ἀνοιγµα τοῦ σχολείου στή ζωή), 27, 155-164.
- Δόξα Τ., (κριτική γιά Π. Παπασιώπη), 3, 232.
- Δούκαρη Δ., (γράμμα γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 239.
- “Ελίμειακῶν” (ὁμάδας ἐργασίας), Βασικά ἀναπτυξιακά προβλήματα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, 1, 60-63.
- Εὐαγγελίδου Λ., Ἐτοιμασίες τοῦ χειμῶνα στήν παλιά Κοζάνη (Κοζανίτικη λαογραφία), 25, 113-117.
- Τά πανηγύρια τοῦ καλοκαιριοῦ στήν παλιά Κοζάνη, 26, 63-69.
- Μήλιος Δ. Μήλιου (νεκρολογία), 26, 77-78.
- Γιάννης Λαζ. Τσιτσελίκης (νεκρολογία), 26, 79-80.
- Ἡλιαδέλη Στρ., Οὐ Μήτσιους οὐ χουργιάτ’ς, 1, 57-59.
- Μιθαύρου (Κοζανίτικο), 2, 111-113.
- Στ’ς γκλίστρις! (λαογραφικό), 4, 50-55.
- Μαρούκοντας (Κοζανίτικη ἱστορία), 5, 115-121.
- Ν. Π. Δελιαλῆς. Αἶσθημα εὐθύνης, 6-7, 175-184.
- Σπ. Συγκολλίτη, Τά δημοτικά τραγούδια τῆς Ἀνασελίτσης (βιβλιοκρισία), 6-7, 297-298.
- Ἡ θ’ κιὰ’τ! (διήγημα), 8, 55-61.
- Οὐ μύθους (διήγημα), 9, 91-94.
- Μπουρντάμισουν!..., 10, 151-158.
- Γ. Θ. Λυριτζῆ, Οἱ Μακεδονικοὶ Πατριωτ. Σύλλογοι... (βιβλιοκρισία), 10, 176-177.
- Κόλιαντα (λαογρ. διήγημα), 11, 237-244.
- Ἡ “χαρά” (λαογρ. διήγημα), 12-13, 85-108.
- Ὁ Κοζανίτης πιανίστας Δ. Δημόπουλος (σολίστ μέ τήν Κ.Ο.Θ.), 12-13, 109-110.
- Εἰσαγωγή (στό τεῦχος Γ. Δόδουρα), 14-15, 127-130.
- “Λιαοῦντς Μπιρντέγκας” (ιστορικολαογραφικό διήγημα), 16-19, 50-59.
- Μαρτυρίες ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς Κοζάνης, 20, 37-52.
- Μνήμη Γεωργίου Λυριτζῆ (νεκρολογία), 20, 97-99.
- “Τά κυπρά καί τά κουδούνια” (λαογρ. διήγημα), 21, 51-60.
- “Τοῦ κιμπάπ” (λαογρ. διήγημα), 22, 49-51.
- Ἐλευθέριος Καραχάλιος, 1910-1989 (νεκρολογία), 22, 52-54.

- Οἱ ἀπὸ Κοζάνης Φόν Κάραγιαν τῆς Αὐστρίας καὶ ἡ προσφορά τους στὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνη, 23, 21-42.
- Λαζ. Παπαϊωάννου, Ὁ καθεδρικός ναὸς ἀγίου Νικολάου Κοζάνης (βιβλιοκρισία), 23, 84.
- Τρεῖς μουσικὲς ἀναφορές (Δημόπουλος, Τσιτσελίκης, Δόδουρας), 24, 42-46.
- Τὸ σεμινάριο κλασικῆς μουσικῆς στὴν Κοζάνη, 25, 101-105.
- Ἡ δευτέρα Ἀνάσταση στὴν Κοζάνη, 26, 17-36.
- Ἀπολογισμὸς μιᾶς δεκαετίας (τῶν “Ἐλιμειακῶν”), 27, 83-86.
- Τὸ σεμινάριο μουσικῆς στὴν Κοζάνη (προοπτικὲς καὶ ὁραματισμοὶ γιὰ τὸ μέλλον), 27, 165-168.
- Ἡ συμβολὴ τῶν ἀποδήμων Κοζανιτῶν στὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη τῆς Μεσευρώπης κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, 28, 3-33.
- Μάκης Βαχτσεβάνος (νεκρολογία), 28, 93-95.
- Ὁ θεσμὸς τοῦ σεμιναρίου μουσικῆς στὴν Κοζάνη, 29, 161-166.
- Μιχ. Παπακωνσταντίνου, Μία βορειοελληνικὴ πόλι στὴν Τουρκοκρατία.
- Ἡ ἱστορία τῆς Κοζάνης, 1400-1912 (βιβλιοκρισία), 29, 167-174.
- Ἀθαν. Νανόπουλος (νεκρολογία), 29, 185-188.
- Σωκράτης Μπλιούρας (νεκρολογία), 29, 189-191.
- Θαβώρη Α. Ἰ., Ἐνα γράμμα τῶν Βελβεντινῶν στὸν Βεζύρη τῆς περιοχῆς των (ἐπὶ Τουρκοκρατίας), 6-7, 244-247.
- Θέμελη Δημ., Μερικὲς σκέψεις γιὰ τὸν Γ. Δόδουρα, 14-15, 137.
- Θεοδωρίδης Π., Ἀλ. Καραλίβανου, Σοδεῖα (βιβλιοκρισία), 8, 66.
- Κανατσούλη Χαρ., Ὁ συγγενικὸς δεσμὸς τῶν οἰκογενειῶν Χατζημιχαήλ καὶ Νάκου, 12-13, 67-76.
- Καρακούλα Ἀθαν., Ν. Π. Δελιαῆς (1895-1979). Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, 6-7, 145-152.
- Χρ. Δέπας, 1910-1984 (νεκρολογία), 9, 115-116.
- Κώστας Λιόντας, 10, 122-126.
- Ἰωάννης Δραγούμης (Ἰδας), ἐμπνευστὴς καὶ ὁργανωτὴς μιᾶς ἐποποιΐας, 16-19, 22-30.
- Καραλίβανου Ἀλ., Στὸν πατέρα μου (ποίημα), 5, 112-114.
- Καραμήτρου-Μεντεσίδου Γ., Ἄνω Μακεδονία. Ἀρχαιολογικὴ ἐρευνα καὶ ἱστορικὴ γνῶση. Τὰ τελευταῖα εὐρήματα τῆς Αἰανῆς, 22, 3-11.
- Κατσαροῦ Α., Χαιρετιστήριον (γιὰ τὴ δεκαετία), 27, 89.
- Καφταντζῆ Γ., (γράμμα γιὰ τὸν Π. Παπασιώπη), 3, 239.
- Κίσσα Σωτ., Ἰωάσαφ Προηγούμενος Βατοπεδίου, ὁ ἐκ Κοζάνης. Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν σχέσεων τοῦ Βατοπεδίου μέ τὴ μητρόπολη Καρλοβικίων στὸν 18ον αἰῶνα, 6-7, 248-263.
- Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Βενιαμίν καὶ ἡ Σχολὴ Βελβενδοῦ, 26, 37-44.
- Κόκκινου Δημ., (κριτικὴ γιὰ τὸν Π. Παπασιώπη), 3, 232-233.
- Κοσμόπουλου Κ., Χαιρετιστήριον (γιὰ τὴ δεκαετία), 27, 90.
- Κοτζιούλα Γ., (γράμματα στὸν Π. Παπασιώπη), 3, 240-256.
- Κουκουλόπουλου Π., Χαιρετιστήριον (γιὰ τὴ δεκαετία), 27, 89-90.
- Κοῦκουρα Δήμ., Ὁ φωνηεντισμὸς τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς, 9,

- 75-84.
Κουμπούλη Φ., Τό όνομα Ἑλίμεια στήν ἐπιστήμη καί ἡ μορφολογική ἐξέλιξη τοῦ χώρου, 9, 86-90.
Κούντουρα Ἀργ., Ἡ συμβολή τῆς Κοζάνης στόν ἐλληνικό διαφωτισμό, 4, 23-34.
Ἀναστ. Δάρδα, Ὁ ναός τῶν Ταξιαρχῶν καί Τριῶν Ἱεραρχῶν Σιάτιστας καί ὁ κτίτορας αὐτοῦ Ἰωνᾶς, Θεσσαλονίκη 1982 (βιβλιοκρισία), 4, 71.
 Τίτλος τῆς Ἐπισκοπῆς Σερβίων καί Κοζάνης κατά τήν Τουρκοκρατία, 5, 74-87.
 Ὁ ἐμπλουτισμός τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης (ἡ Περί εὐσχήμου ἐπαιτείας), 6-7, 185-188.
Κουρκοῦτα Μιχ., Γιά μιᾶ καλύτερη ἐθνική αὐτογνωσία καί συγκρότηση, 2, 83-90.
 Ἡ προσφορά τῆς Κοζάνης καί τῆς περιοχῆς της στό Νεοελληνικό Διαφωτισμό, 4, 2-22.
 Ν. Π. Δελιαλῆς, 6-7, 189-191.
Κουτσιμάνη Χ. καί Ε., Γιάννης Κ. Δόδουρας (1917-1947), 14-15, 139-140.
Κυρατσοῦ Μ., Χαιρετισμός, 1, 4.
 Ν. Π. Δελιαλῆς, 6-7, 143-144.
Λαμπρινοῦ Χρ., Ν. Π. Δελιαλῆς (ψήγματα ἀπό τό ἔργο του), 67, 192-197.
Λαοῦρδα Λ., Ὁ φίλος μας Νικόλαος Δελιαλῆς, 6-7, 198-200.
 “Λασσάνη”, Χαιρετισμός, 1, 9.
Λαχᾶ Κ., Εἰς ὁσμήν εὐδίας (Π. Παπασιώπης), 3, 154-155.
Λεβάντα Χρ., (κριτική γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 233-234.
Λιούφη Νίκου, Στή μνήμη ἑνός φίλου, 14-15, 141-143.
Λυριτζῆ Γ. Θ., Παυλομελίτικα σχολικομαθητικά τετράδια (παιδικές ἀναμνήσεις ἀπό τά χρόνια τοῦ Μακεδ. Ἀγῶνος), 11, 199-210.
 Ἀπό τή Μελούνα στή Θεσσαλονίκη (τό χρονικό τῆς νίκης), 20, 9-16.
Μακρῆ Σόλ., (κριτική γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 234.
Μαρκῆ Εὐτ., Ἕνα ἄγνωστο μεγαλιθικό μνημεῖο στόν Πελεκάνο τῆς Κοζάνης, 6-7, 264-267.
Μάρτη Νικ., Ἡ πλαστογράφηση τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας, πρόβλημα ὄχι μόνο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, 21, 8-24.
 Μακεδονία, τό βᾶθρο τοῦ Πολιτισμοῦ, 23, 5-20.
 Ἐπιστολή πρὸς τόν Γεν. Γραμματέα τοῦ ΝΑΤΟ, 26, 8-16.
 Πλάνες στήν Ἀμερική γιά τή Μακεδονία καί τό μειονοτικό τῆς Θράκης, 28, 34-41.
Μηλιατζίδου-Ἰωάννου Εὐδοκ., Οἱ χαλκουργοί τοῦ Νομοῦ Κοζάνης, 4, 38-46.
Μήλιου Μ., Ἐπιστολή (στόν Ν. Π. Δελιαλῆ), 6-7, 164.
Μουρέλου Γ., (γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 156-161.
 (κριτική γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 235.
Μπακαβοῦ Δημ., Τρεῖς Δυτικομακεδόνες Δήμαρχοι στή Σερβική πόλη Σεμλίνο (Ζέμουρ) τόν 19^ο αἰῶνα, 16-19, 45-49.
Μπακαῖμη Ἀλεξ., Ἰωάννης Ἀγακίδης, ἕνας φωτισμένος δάσκαλος ἀπό τή Δυτική Μακεδονία (ἡ ἐποχή του - τά παιδικά του χρόνια), 2, 114-117.

- Τό μοναστήρι τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου Ζηκοβίστης (Μητροπόλεως Σισανίου καὶ Σιατίστης), 8, 23-35.
- Ἀλέξιος Καραλίβανος (1869-1910), 12-13, 21-42.
- Μπέσσα Χρ., Ἡ Αἴθουσα καὶ τὸ Μικρὸ δωμάτιο (γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 162-166. (κριτικὴ γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 235.
- Μπλιούρα Ἐλ., Στά χρόνια τοῦ Λασσάνη, 20, 79-88.
- Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ ἡ ἐπανάσταση τοῦ Βουρίνου, 26, 54-59.
- Μπόντα Γ. Μ., Πρωτομαγιά στὴ Σιάτιστα, 1, 53-56.
- Ἡ γιορτὴ τῆς Παναγίας στὴ Σιάτιστα καὶ οἱ καβαλάρηδες, 2, 120-122.
- Οἱ πρόδρομοι τῆς ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας, Σιατιστινοὶ ἀδελφοὶ Μαρκίδες Πούλιου καὶ ἡ πρώτη ἐλληνικὴ ἐφημερίδα, 23, 63-78.
- Ἡ ἀμπελουργία καὶ ἡ γουνοποιΐα στὴ Σιάτιστα, 24, 38-41.
- Τὰ ἀρχοντικά τῆς Σιάτιστας. Τὸ ἀρχοντικό τοῦ Πουλκίδη (ἢ τῆς Πούλκως), περίφημο δεῖγμα παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς, 25, 106-112.
- Ἔθιμα Μεγάλης Ἑβδομάδας καὶ Πάσχα στὴ Σιάτιστα, 26, 60-62.
- Ὁ Σιατιστινὸς Γεώργιος Παπαζώλης (ἢ Παπάζογλου), πρωταγωνιστὴς τῆς ἐπανάστασης τοῦ Ὁρλώφ, φλογερὸς ἀπόστολος τῆς ἐλληνικῆς ἐθνεγερσίας, 27, 139-144.
- Τέσσερα σχολικὰ κτίρια καὶ δύο μεγαλοπρεπῆ κωδωνοστάσια τῆς Σιάτιστας, 28, 61-69.
- Μπούτη Λαζ., Θεαγένης Χαρίσης. – Θεαγένειο, 24, 17-21.
- Μυλωνᾶ Γ. Δ., Μνήμη Γ. Εὐαγγελίδη, 30 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του (χρονικό, μέ κείμενα τῶν: Ν. Ἀμαραντίδη, Λευτ. Κουκούλα, π. Κ. Γαζῆ, Π. Κουκουλόπουλου, Μ. Νάτσινα, Β. Φόρη, Γ. Κορχᾶ, Μιχ. Κουρκούτα, Γ. Πελέκα, Δ. Μουλασιώτη, Ν. Τσιώρα καὶ Ἀλεξάνδρας Εὐαγγελίδου), 29, 141-160.
- Μ.Φ.Α. (= Μακεδ. Φιλεκπ. Ἀδελφότητος), Χαιρετισμός, 2, 74.
- Νάκου Λ., (γράμμα γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 258-259.
- Νάτσινα Μ., Χαιρετισμός, 1, 5.
- Νομαρχίας Κοζάνης (ὁμάδας ἐργασίας ΟΤΑ Ν. Κοζάνης), Προτάσεις τῶν Ο.Τ.Α. Νομοῦ Κοζάνης γιά τὸ 5ετές πρόγραμμα κοινων. καὶ οἶκον. ἀνάπτυξης τῆς Χώρας (1983-1987), 2, 123-131.
- Ντάγκα Εὐαγ., Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος στὴν ἱστορία καὶ στό θρύλο, 24, 30-37.
- Ξεινοῦ Γ., Μιά ἐπαρχιακὴ ἐμπειρία καὶ ἡ πρόκλησή της (Οἱ συναντήσεις μελῶν τῆς Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν Θεσσαλονίκης μέ τοὺς νέους τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου), 8, 12-17.
- Ξεφλούδα Στ., (γράμμα γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 239.
- Ξηραδάκη Κ., Τὸ προικοσύμφωνο τῆς γνωστῆς λόγιας τοῦ περασμένου αἰῶνα Μητιῶς Σακελλαρίου, 27, 109-118.
- Τὸ προικοσύμφωνο τοῦ Κων/νου Ἰω. Σακελλαρίου, 28, 70-77.
- ΟΔΣΘ (= Ὁμοσπονδίας Δυτικομακεδ. Σωματείων Θεσ/νίκης), Χαιρετισμός, 1, 10.
- Οὐράνη Κ., (γράμμα γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 257-258.
- Παπαγιάννη Γ., Χαιρετισμός, 1, 7.
- Παπαζήση Δοξ., Ἰωάννης Δόδουρας, 14-15, 145-146.

Παπαθεμελῆ Στ., Μακεδονία: ἡ ἱστορική ἀποψη, 16-19, 5-10.

Ἡ ἑλληνική διάρκεια, 21, 3-7.

Παπαϊωάννου Λαζ., Δυτικομακεδόνες Φιλικοί, 4, 35-38.

Ἡ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης Κυριῶν Κοζάνης, 12-13, 77-80.

Ὁ μητροπολιτικός ναός τοῦ ἁγίου Νικολάου Κοζάνης, 22, 12-23.

Ὁ Παῦλος Μελάς στήν Κοζάνη, 24, 22-29.

Παπακωνσταντίνου Μιχ., Χαιρετισμός, 1, 6.

Σύντομη θεώρηση μιᾶς ἱστορίας, 25, 66-80.

Χαιρετιστήριο (γιά τή δεκαετία), 27, 88.

Ὑπαρκτές καί ἀνύπαρκτες ἐθνότητες στά Βαλκάνια, 27, 94-99.

Παπασιώπη Λ., Ἐπιγράμματα σέ βρύσες, τάφους, ἀρχοντικά καί ἄλλα κτίσματα τῆς Κοζάνης, 1, 20-40.

Ἀναμνήσεις (γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 167-180.

Σκληρή καρδιά (ποίημα), 3, 169.

Τά Ξιανέντραπα (λαογραφικό), 4, 47-49.

Ἡ γνωριμία μου μέ τόν Ν. Π. Δελιαλῆ, 6-7, 201-203.

Παπασιώπη Π., Ἀνία (ἀνέκδοτο-πεζό), 3, 169.

Οἱ Γερμανοί (διήγημα), 3, 180-191.

Εὐα (διήγημα), 3, 191-199.

Αὐθάδεια (διήγημα), 3, 199-206.

Ἡ στάση τοῦ μεταπολεμικοῦ ἀνθρώπου (δοκίμιο), 3, 211-215.

Ἡ ἀγωνία ἑνός κόσμου (δοκίμιο), 3, 215-219.

Οἱ πνευματ. ἄνθρωποι καί ἡ πολιτική κρίση (δοκίμιο), 3, 219-221.

Ἡ παρακμή τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου (δοκίμιο), 3, 222-224.

Τεχνολογία (δοκίμιο), 3, 224-228.

Πασχαλίδης Βασ., Ὁ ἱατροφιλόσοφος Γεώργιος Κ. Σακελλάριος, ὁ Κοζανίτης, 29, 105-140.

Πάσχου Π. Β., Ὁ δαρμένος σβέρκος (μικρὴ πικρὴ τριλογία, διήγημα), 8, 36-54.

(Γράμμα στά “Ἐλιμειακά”), 25, 127-128.

Πατιῶ Γ., (Γράμμα στά “Ἐλιμειακά”), 25, 126-127.

Τό χρονικό τῆς Ἑκατονταετηρίδας τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ στήν Κοζάνη, 27, 100-108.

Ἡ μεγάλη προσκοπική συγκέντρωση (14.6.1920) στό Ξινό Νερό, 28, 78-82.

Πάτρα Κυρ., Ὁ μουσικός Γ. Δόδουρας, 14-15, 147-149.

Περάνθη Μ., (κριτική γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 236.

Πίστα Παν., Οἱ πρῶτοι μῆνες τοῦ Ἰωάννα Δραγούμη στή Μακεδονία, 6-7, 268-272.

Πλάκα Ἀργ., Μερικὲς ἀπόψεις ἑνός Κοζανίτη τεχνίτη γιά τήν ἀργυροχρυσοχοϊά, 10, 164-165.

Πλασκοβίτη Σπ., Ὁ διηγηματογράφος Π. Παπασιώπης, 3, 171-174.

(κριτική γιά τόν Π. Παπασιώπη), 3, 236-237.

Πλαστήρα Κ., Δύο ἐκδόσεις στή Θεσσαλονίκη ἐπὶ Τουρκοκρατίας τοῦ “ἐκ Κοζάνης Ζήση Κοεμτζῆ”, 6-7, 273-282.

Πόε, Τό κοράκι (ποίημα, μετάφρ. Π. Παπασιώπη), 3, 207-210.

- Ρεπανᾶ Ἀν., “Τοῦ τσ’κάλ” (χριστουγεν. διήγημα), 21, 61-67.
 “Τοῦν γύρ’σιν τοῦ δαχ’λίδ” (λαογρ. διήγημα), 22, 41-48.
 “Ἡ Βασ’λιάτ’κ’ ἡ πίττα τ’ς Λιέγκους” (λαογραφικό διήγημα), 23, 79-83.
 Τό ἱστορικό κτίσις τῆς Παναγίας Κοζάνης, 27, 119-130.
 Δύο ἠθογραφήματα στό γλωσσικό ἰδίωμα τῆς παλιᾶς Κοζάνης: α’ “Ὁκα-
 νταρ μπουϊά, ὀκανταρ παρά” καί β’ “Οἱ παπ’τσίδις”, 28, 83-86.
 “Σακελλαρίου” (=Συλλόγου Φοιτητῶν καί Σπουδαστῶν), Χαιρετισμός, 1, 11.
 Σαμπανόπουλου Βασ., Οἱ μετοικεσίες τοῦ ἱατροφιλοσόφου Γεωργίου Σακελλα-
 ρίου, 1, 41-52.
 Ὁ περιοδικὸς τύπος στό Δυτικομακεδονικό χῶρο, 2, 91-110.
 Δελιαλῆς (ποίημα), 6-7, 204.
 Ἡ Κοζάνη στό Μακεδονικό ἀγῶνα, 12-13, 43-54.
 Νύξεις γιὰ τὴ μουσικὴ κίνησις στὴν Κοζάνη στά χρόνια τῆς γενιᾶς τοῦ Γ.
 Δόδουρα, 14-15, 185-213.
 Σιαμπανοπούλου Κ., Κων/νος Γ. Βρέλλας, 1909-1988 (νεκρολογία), 21, 70-72.
 Ὁ “Σύνδεσμος Γραμμάτων καί Τεχνῶν Ν. Κοζάνης” καί τὸ Μουσεῖο – ἱ-
 στορικολαογραφικό καί φυσ. ἱστορίας, 24, 3-16.
 Σιγάλα Ἀντ., Πρόλογος (σέ βιβλίο τοῦ Ν. Π. Δελιαλῆ), 6-7, 232-236.
 Σπανδωνίδη Π., (κριτικὴ γιὰ τὸν Π. Παπασιώπη), 3, 237.
 Στεργιάδη Κ., Χαιρετιστήριο (γιὰ τὴ δεκαετία), 27, 92.
 Συγκολλίτη Σπ., Οἱ ἐθνικοὶ μας χοροί, 9, 70-74.
 ΣΓΤΝΚ (=Συνδ. Γραμμάτων καί Τεχνῶν Ν. Κοζάνης), Χαιρετισμός, 1, 8.
 Τό ἱστορικο-λαογραφικό Μουσεῖο καί τὸ Μουσεῖο φυσικῆς ἱστορίας Ν.
 Κοζάνης, 1, 13-19.
 Χαιρετιστήριο (γιὰ τὴ δεκαετία), 27, 91-92.
 Τερζάκη Ἀγ., (γράμμα γιὰ τὸν Π. Παπασιώπη), 3, 239.
 Τζινίκου-Κακούλη Ἀθ., Ἡ Παναγία, ἱστορημένη ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ, 4,
 61-65.
 Χριστοῦγεννα παλιά στό Βελβεντό: “Κόλλιαντα, μπάμπω, κόλλιαντα!”, 25,
 118-121.
 Τιτέλη Χριστ., (κριτικὴ γιὰ τὸν Π. Παπασιώπη), 3, 237-238.
 Ν. Π. Δελιαλῆς, 6-7, 205-212.
 “Ἐνα τραγούδι τοῦ Γ. Δόδουρα, 14-15, 153-160.
 Τρικοῦκη Μ., Σκέψεις γιὰ τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ (παράδοση καί σύγχρονο-
 ἐθνικό καί παγκόσμιος), 8, 18-22.
 Τσιτσελίκη Κ., Τό ψαλλίδι (διήγημα), 5, 101-111.
 Τσιτσιρίκη Φρ., Α’ πολιτιστικὸ συνέδριο Ν. Κοζάνης, 2, 75-78.
 Τσουμῆ Γ. Θ., Φιλοδασικὴ δραστηριότητα στὴν Κοζάνη, 6-7, 283-286.
 Τσούγκα-Παπαστάθη Δ., Μιά δικαστικὴ διαφορὰ στό Μοναστήρι (Βιτώλια) καί
 οἱ ἑλληνικὲς συντεχνίες (ἕνα ἀνέκδοτο ἔγγραφο τοῦ 1863), 6-7, 287-294.
 Φλαμουρτζόγλου Θ., Σενάριο γιὰ φιλολογικὸ μνημόσυνο (γιὰ τὸν Παῦλο Παπα-
 σιώπη), 3, 175-180.
 Φόρη Βασ., Νικόλαος Δελιαλῆς, ὁ ἀνεπανάληπτος, 6-7, 213-221.

- Ἀποχαιρετισμός στό Λεωνίδα (νεκρολογία γιά τό μεγάλο Κοζανίτη πού ἔφυγε), 16-19, 60-62.
- Ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς Κοζάνης (μέ κείμενα - ἀνταποκρίσεις τοῦ J. Leune, σέ μετάφρ. Β. Δ. Φόρη), 20, 17-36.
- “Μί τ’ς προυσκόπ’...”, 24, 49-59.
- Ἰδιορρυθμίες στήν ἀποβολή τοῦ (καταληκτικοῦ ἰδίου) ι στό γλωσσικό ἰδίωμα τῆς Κοζάνης, 27, 145-154.
- Μιχ. Καλινδέρης (νεκρολογία), 27, 174-176.
- Χαλάτση Θ., Χαιρετισμός, 2, 73.
- (γράμμα στά “Ἐλιμειακά”), 2, 123.
- Ἡ συμβολή τῶν θεσμῶν λαϊκῆς συμμετοχῆς στήν προώθηση τοπικῶν πρωτοβουλιῶν, 8, 2-11.
- Χατζηβασιλείου Γ. Χρ., Μιά ἐπιστολή γιά τόν κ. Β. Δ. Φόρη, 29, 175-176.
- Χιονίδη Γ. Χ., Ἡ γνωριμία, οἱ συναντήσεις καί ὁ ἀποχαιρετισμός μου μέ τόν Νικ. Δελιαλῆ, 6-7, 222-224.
- Χριστιανόπουλου Ντ., Λογοτεχνικά βιβλία καί περιοδικά πού τυπώθηκαν σέ μακεδονικές πόλεις μέχρι τό 1950, 12-13, 55-66.
- Χρυσοχόου Τ., Σάν πᾶς γιά πρώτη φορά στήν Καστοριά, 2, 118-119.
- Ταξίδια στή Σαμαρίνα (τά παλιά χρόνια καί τώρα), 4, 56-60.
- Γ. Δόδουρας (ὁ συμμαθητής μου, ὁ φίλος μου, ὁ συνθέτης), 14-15, 161-184.
- [τῆς Συντάξεως], Στόχοι (τοῦ Περιοδικοῦ), 1, 2.
- Ἡ παρουσίαση τῶν “Ἐλιμειακῶν” στή Θεσσαλονίκη, 2, 70-72.
- Σύντομο βιο-βιβλιογραφική σκιαγράφηση (τοῦ Π. Παπασιώπη), 3, 141-142.
- Ἡ ἐπιστροφή τῆς παρουσίας τοῦ “Ταμείου Ἀνεγέρσεως Διδακτηρίων Κοζάνης”, 9, 95-105.
- Ἀναγνώριση τῆς προσφορᾶς τοῦ Κοζανίτη Ἀθ. Φ. Νανοπούλου στόν ἑλληνικό ἀθλητισμό καί τήν Ὀλυμπιακή ἰδέα, 10, 135-141.
- Ὁδηγός τοῦ πολίτη Ν. Κοζάνης, 10, 178.
- “Τοῖς ἐντευξομένοις, χαίρειν”, 12-13, 3-4.
- Δημ. Γ. Γκαβανάς, 1904-1985 (νεκρολογία), 12-13, 116-117.
- “...Διατηρήσασα καθ’ ὅλας τάς προηγουμένας γενεάς”, 20, 5-8.
- “Ἐν λίθοις φθεγγομένοις...”, 23, 3-4.
- Ἀποχαιρετισμός στόν Μερκ. Κυρατσοῦ, 24, 61-62.
- Δημ. Διάφας (νεκρολογία), 28, 90-92.
- Δραστηριότητες Συλλόγου καί “Ἐλιμειακῶν”, 29, 177-184.

2. “Ἐταιρία” (τεύχη 1-11, 1989-1992).

- Ἀλεξίδη Σπ., Ὁ Μίχος (διήγημα), 1, 22-24.
- Ὅνειρο ἀγάπης (ποίημα), 2, 13.
- “Ἡμερολόγιο τοῦ Ἑλλήν. Ὁρειβατικοῦ Συνδέσμου” (1946), 3, 39-40.

- Κώστας Δαγκίτης, 4-5, 16.
 Εὐάγγελος Ἀνδρέου (Κιατύπης), 6, 19-22.
 Οἰκογένεια Παπαῖωακίμ τῆς Στρούγας, 7, 10-12.
 Τρία ποιήματα (α' Δῶρο ποὺ δέν ἔγινε, β' Πῶς; γ' Προσμονή), 7, 38.
 Κων/νας Γ. Κιατύπη, Ἡ κηροπλαστικὴ τῆς Φλώρινας (βιβλιοκρισία), 10, 75.
 Ρενέ Πινώ, Δυστυχησμένη Βόρειος Ἡπειρος (βιβλιοκρισία), 10, 76-78.
 Ἀναχτάρη Μ. (=Δημ. Κωνσταντίνου-Κρούλη), Σκουπιδιάρης ἢ Κλητήρας (προσημείωση Δ. Π. Σ.), 10, 49-50.
 Ἀνδρέου Ἀ. Π., Ἡ πρώτη ἐποίκιση τῶν Σλάβων στὴ Βαλκανικὴ κατὰ τὸν 8ον-9ον αἰῶνα καὶ ἡ ἀφομοίωσή τους ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, 8-9, 46-47.
 Ἀνεστοπούλου Α. Κ., Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως Φλωρίνης μετὰ τῶν πέριξ χωρίων πρωτοπόροι εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μακεδονίας (Α'), 6, 2-7.
 Ἡ συμβολὴ τῶν κατοίκων τῶν χωρίων Ν. Φλωρίνης εἰς τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα (Β'), 7, 27-30.
 Ἀντωνιάδη Γ., Μπούφι-Ἀκρίτας (μαρτυρίες), 4-5, 13-15.
 Ἀντωνίου Γ. (=Γκιόργκι Ντόνεβσκι), “Δέν ἔχουμε δικαιώματα” (συνέντευξη στὴ “Νόβα Μακεντόνια”) καὶ παρατηρήσεις τῶν Κ.Σ. - Δ.Π.Σ., 8-9, 31-35.
 Ἀριάν Ἰουλ., Une histoire d' amour (διήγημα), 1, 25.
 Βυζάντη Ἡλ., Νωπογραφίες, 3, 41-42.
 Γερμανίδη Θ. - Κώττα Ζ. - Μάρκον Α., Χρονολόγιο Φλώρινας (1962-1992), 11, 63-77.
 Γκίλλου Φ., Ἀναδρομές, 4-5, 10-11.
 Γρηγοριάδη Γ., Διδασκαλεῖο Φλώρινας, Ἀγάπη μου! (στίχοι), 11, 27.
 Γρούιου Γ., Ὁ μύθος τῆς ἰδιοφυΐας, 2, 33-38.
 Δ. Β., Μιά παρέα τοῦ '40 (ποίημα), 11, 11.
 Δαγκίτη Κ., Τό μέταλλο (διήγημα), 4-5, 17-31.
 Δάνη Γ., Fuga (μουσικὴ μέ θέμα ἀπὸ τὴ “Συννεφιασμένη Κυριακὴ”), 2, 21-28.
 καὶ Ἀντῶνη Παυλίδη, Δύο τηλεφωνικὰ θεατρικὰ μονόπρακτα (προσημείωση Δ.Π.Σ.), 8-9, 53-60.
 Δημητριάδη Δημ., Τὰ ἡγεῖα τοῦ κινήτρου καὶ τῆς ὑποταγῆς (ποίημα), 6, 18.
 Δροσαίου Χ. (=Ἀχιλ. Παπαῖωάννου), Τὰ μερμήγκια (διήγημα), 1, 9-15.
 ΔΣΕΙΤ (=Διοικ. Συμβουλίου τῆς Ἑταιρίας Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν), Εὐχαριστήριο στὸν Γ. Τόττη, 8-9, 2.
 Ψήφισμα γιὰ τὰ Σκόπια, 10, 71.
 Χαιρετισμός, 10, 72.
 Ε.Α.Μ.Ε. Φλώρινας, “Ἑβδομάδα καθηγητῆ” (πρόγραμμα ἐκδηλώσεων 9-19 Ὀκτωβρίου 1991), 8-9, 76-77.
 Ἐπιστολές στὴν “Ἑταιρία”: Γ. Π. Σαββίδη, 4-5, 79· Ἰω. Τσαλουχίδη καὶ Δημ. Παπαδοπούλου, 7, 47· Εὐτέρπης Μπαζοπούλου-Κυρκανίδου, 11, 78.
 Ζ. Ι., Ἡ ἐσπερίδα τῆς “Ἑταιρίας”, 4-5, 37-40.
 Ζαχαρίου Φρ., 1001 νύχτες (ποίημα), 1, 43.
 Δύο ποιήματα: α' Χωρὶς τίτλο, β' Ὁ χορὸς καὶ ὁ σκοπὸς, 2, 33.
 Ζήκου Σωτ., Πρὸ τῶν πυλῶν (διήγημα), 4-5, 47-50.

- Μαῦρο βάλς (ποίημα), 7, 13.
 Οἱ χειροκροτητές (δοκίμιο), 8-9, 16.
Ζωγράφου Ἀθ., Δύο ποιήματα: α' Χωρισμός, β' Μνήμη, 4-5, 73.
 Ἡλιοβασίλεμα (ποίημα), 6, 40.
Ἡλιάδου-Τάχου Σοφ., *Θέμη Μηλώση*, Ἡ ἐνδοχώρα (βιβλιοκρισία), 1, 44-46.
 Ἡ καρτερία (ποίημα), 2, 10.
Θωῶδη Δημ., Εὐξείνος Λέσχη Φλώρινας, 8-9, 13-15.
Ἰωάννου Ἀ., Τέσσερα σχέδια, 4-5, 74-77.
Καλαμάρα Δημ., Σχέδια γιὰ τόν ἐφιππο ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, 11, 35-37.
Καλοκύρη Δημ., Φλώρινα, 8-9, 11.
Κάπου Χρ., Ἐλεύθερες σκέψεις, 6, 45.
Καραντζίδη Βασ., Ἡ εὐτυχία τοῦ νά εἶσαι κολασμένος (ποίημα), 10, 55-56.
Καραφύλλη Γρηγ., Ὁ φανταστικός μῦθος τοῦ “Μακεδονικοῦ Ἔθνους”, 4-5, 59-72.
Καρ. Κων., Ἕνα καβαφικό ἀπόγευμα, 10, 53.
Κέκου Ἰωάν., Περπατοῦσε (πεζοτράγουδο), 7, 14.
 Πράσινο στήν ὁμίχλη (πεζοτράγουδο), 10, 67.
Κοντογεωργίου Ἀντ., Δημήτρης Στεργίου Λάλας, 1, 29-34.
Κοσκοῦ Θ. - Λούκη Θ., Ὁ θεσμός τῶν Κινηματογραφικῶν Λεσχῶν (εὐρωπαϊκὴ ἐμπειρία), 2, 45-46.
Κοσκοῦ Β., *Fragmentum* ἀπὸ ἀλληλογραφία, 7, 42-43.
Κούλη Στερ., Ἕνα χαρτί μπογιατισμένο (διήγημα), 2, 39-42.
 καὶ *Πόνη Τ.*, Μία εἰκαστική συνέντευξη, 4-5, 41-42.
Κούφη Π., Τό Διδασκαλεῖο Φλώρινας, 8-9, 17-27.
 Τό Ἐθνικόν Οἰκοτροφεῖον Ἀρρένων Φλωρίνης (στά πρῶτα χρόνια, 1923-1934), 11, 20-26.
Κυρκόπουλου Θαν., 3+1 ραντεβὺ μέ τή Μαρία (πεζοτράγουδο), 8-9, 62.
Κωτσοπούλου Ἀν., Χαιρετισμός, 11, 1.
Κώττα Χ. Κ., Ὁ καπετάν Κώττας (ἀποσπάσματα), 1, 19-21 καὶ 2, 15-17.
Λούστα Κ., Τρία ποιήματα: α' Τά πρῶτα, β' Περάστε πρῶτος..., γ' Καλά κάνετε, 1, 26.
 Δύο ποιήματα: α' Ἀνάμεσα, β' Σέ ἀναγνωρίζω, 3, 17.
Μεγαλομάστορα Γ., Τό Γυμνάσιο (ἀναμνήσεις ἀπὸ τήν παλιά Φλώρινα), 2, 18-19.
 Τά Καβάκια (ἀναμνήσεις), 4-5, 55-57.
Μεκάση Δημ., Καφενεῖα τῆς Φλώρινας, 1, 39-42.
 Τό Ἐθνικὸ Οἰκοτροφεῖο Φλώρινας, 4-5, 7-9.
 Τά παλιά φωτογραφεῖα, 6, 41-44.
 Τό ξενοδοχεῖο “Διεθνές”, 7, 39-41.
 Στιλβωτήρια καὶ λουστροὶ τῆς Φλώρινας, 8-9, 3-7.
 Ἀμαξάδες καὶ αὐτοκινητιστές τῆς παλιᾶς Φλώρινας, 10, 27-35.
 Τά καταστήματα γλυκισμάτων (στή Φλώρινα), 11, 13-19.
Μέρτζου, Ν. Ι., Φλώρινα. Χοροὶ καὶ ρυθμοὶ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ (τηλεοπτικὸ σενάριο), 10, 13-17.
Μηλιατζίδου-Ἰωάννου Εὐδ., Ἡ διασπορά τῶν πολιτιστικῶν φορέων στή Φλώρι-

- να, 8-9, 28-30.
- Μηλώση Θ., Ἀπόψε (ποίημα), 3, 31.
- Ἐπέτειος 30 (ποίημα), 6, 13.
- Κώστας Κοντογιάννης καὶ Φλώρινα (μιὰ συνέντευξη), 7, 2-5.
- Μιχαηλίδου-Ἀουαντ Μ., Δύο ποιήματα: α' Νυχτερινές σκέψεις, β' Ὁ φτερωτός θεός, 2, 31.
- Ἀπόψε (ποίημα), 6, 39.
- Αἰσθάνομαι... (ποίημα), 7, 26.
- Μόδη Γ. Χ., Ἡ γυμναστικὴ πού προδίδει (διήγημα), 2, 11-12.
- Μπεράρ Βικτώρ, Φλώρινα (ἀπόσπασμα), 3, 32-33.
- Μπέσσα Τ., Ἡ συμβολὴ τῆς Φλώρινας στὴν εἰκαστικὴ βιβιογραφία, 10, 18-21.
- Μπιτσάκη Δημ., Τό Μουσεῖο μοντέρνας τέχνης στὴ Φλώρινα, 4-5, 3-5.
- Νικολάου Γ., Ἱστορικοὶ ἀκροβατισμοὶ καὶ ἐθνικοὶ κίνδυνοι, 8-9, 48-52.
- Οἰκονόμου Π. Π., Μ. Μιχαηλίδου-Ἀουαντ, Ἐπιγράμματα τῆς καρδιᾶς (βιβλιοκρισία), 1, 44.
- Παναγιωτόπουλου Ν., “Πρόσφυγες” στὴ Φλώρινα (φωτογραφίες ἀπὸ τὰ γυρίσματα τῆς ταινίας τοῦ Θ. Ἀγγελόπουλου), 6, 23-31.
- Πανίδου-Γαζίνου Λ., Ὁ “Ἀριστοτέλης” μας (ἀναμνήσεις), 4-5, 43-44.
- Παπαδόπουλου Χρ., Τρίτη ἡλικία (ποίημα), 4-5, 36.
- Παπαϊωάννου Δημ., Τό ἔργο τοῦ Χ. Δροσαίου [=Ἀχιλλέα Παπαϊωάννου], 1, 16-18.
- Παπασταμάτη Π., Μιὰ καινούργια ζωὴ (διήγημα), 2, 29-30.
- Πάς-Ράς, Στὴν Ἀλίκη (ἐνθύμιον-ποίημα), 11, 10.
- Παυλίδη Ἀντ., Ἐντεκα ποιήματα καὶ μιὰ συνέντευξη (ἐπιμ. Δ.Π.Σ.), 3, 3-12.
- Παυλίδη Μ., Σέ μιὰ ἰνδικὴ παγόδα (ἀφήγημα), 11, 28-30.
- Πέπη Θ., Ὁ “Σύλλογος ἐραστῶν φλωρινιώτικης νύχτας”, 4-5, 45-46.
- Πιτόσκα Ἥλ., Οἱ ἀρχαιολογικὲς ἐργασίες στὰ μνημεῖα τῶν Πρεσπῶν, 4-5, 51-54.
- Πύρζα Κώστα, Ε' Παγκόσμιον Παμμακεδονικὸ Συνέδριον (28 Ἰουλίου-6 Αὐγούστου 1989), 2, 3-4.
- Ἡ μεταπολεμικὴ φιλολογικὴ καὶ ἐκδοτικὴ δραστηριότητα στὴ Φλώρινα, 8-9, 40-45.
- Πυώ Ρενέ, Τό ἑλληνικὸ φρόνημα στὴν Ἠπειρο (μετάφρ. Ἀ. Ἀχιλ. Λαζάρου), 10, 76-78.
- Ρέμπελου Π., Γέλα παλιάτσο (ποίημα), 1, 37.
- Σαββίδη Γ. Π., Πιπεριές Φλωρίνης, 11, 5-6.
- Σαρβάνη Δ., Σέ τόνους τοῦ γκριζοῦ (πεζοτράγουδο), 3, 18.
- Ἐλπίδα (πεζοτράγουδο), 6, 14.
- Ὅταν... (ποίημα), 10, 64.
- Σεκέρη Γ., Ἐπιστολή, μέ 4 φωτογραφίες, 10, 68-70.
- Σεχίδου Γ., For maximum effect... (πεζοτράγουδο), 6, 33.
- Σιάκου Φιλ., Ἐλπίδα (ποίημα), 10, 57.
- Σμυρνιοῦ-Παπαθανασίου Βιολ., Μοναστήρι (ἱστορικὴ περιπλάνηση), 3, 35-38.
- Σουλιώτη Δ., Μακεδονικὸ σέξ καὶ αἷμα στὸν Ἡρόδοτο (μέ μετάφραση κειμένων), 2, 9.

- Ἡ παλιά Φλώρινα (1914-1918). Ἀπό τό Ἀρχεῖο τῆς Δημόσιας Βιβλιοθήκης Φλώρινας, 6, 8-12.
- Ἱστορικά ντοκουμέντα: Ἕνας 80χρονος ἱερέας λιμοκτονεῖ ἐπειδὴ θέλει νά ἱερουργεῖ στήν Ἑλληνική, 7, 6-7.
- Ἡ παλιά Φλώρινα, σέ φωτογραφίες (1914-18), 7, 15-25.
- Μικρή-μικρή συνέντευξη μέ τόν Μ. Μαστρογιάννι, 7, 31-33.
- Παῦλον Κούφη, Ἄλωνα Φλώρινας. Ἀγῶνες καί θυσίες (βιβλιοκρισία), 7, 44.
- Νικόλαος Δάνης, Διδάσκαλος τῆς Μακεδονίας στά χρόνια 1881-1920 (ντοκουμέντο), 8-9, 36-39.
- Παλιός χάρτης (μέ τήν ὀνομασία Florina), 10, 11.
- Τρία ἑλληνικά ἔγγραφα τοῦ 19ου αἰῶνα, 10, 22-26.
- Γενικόν Τεφτέριον. Ἀπό τό Μεγάροβο στό Καζανλίκ: ἓνα Ὀδοιπορικό τῆς Προσφυγιάς (ντοκουμέντο), 10, 37-47.
- Ἡ κινητή περιουσία τοῦ Δήμου Φλώρινας (1914), 11, 7-9.
- Γεννηθέντες τό 1918, ἐν Φλωρίνῃ, 11, 12.
- Πρόσκληση σέ γάμο (19.10.1877), 11, 31.
- Δελτίον ἀπογραφῆς Μητρώου τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους (14.6.1912), 11, 32-33.
- Οἱ πρῶτοι ἐγγεγραμμένοι (καί παλαιότερα γεννηθέντες) στά μητρώα ἀρρέων τοῦ Δήμου Φλώρινας, 11, 61.
- Σουλιώτη Π., Μένιππος σαφέστερος (ποίημα), 6, 32.
- Σουλιώτη-Μεκάση Ἑλ., Προλόγισμα στή Συναυλία τῆς χορωδίας τῆς “Τέχνης” Θεσσαλονίκης (καί Πρόγραμμα τῆς Συναυλίας), 10, 73-74.
- Τασιοπούλου Βαγ., Στήν ἐρημιά καί στή σιωπή (ποίημα), 7, 9.
- Τζίκα Ἑπαμ., In memoriam... (Ἀντ. Παυλίδης), 6, 34-38.
- Τοσουνίδη Ν. Π., Τό ἡμερολόγιο τοῦ Σ.Ο.Χ. καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς χιονοδρομίας καί τῆς ὀρεμβασίας στή Φλώρινα, 10, 58-61.
- Τουρουντση Δημ., Χωρίς τίτλο (ποίημα), 10, 54.
- Τσάμη Ἀντιγ., Ἕνα πικοδερίτικο τραγούδι, 1, 27-28.
- Ἡ κλωστή τοῦ Μάρτη (λαογραφικό), 3, 13-14.
- Ὁ Μόδεστος καί οἱ ληστές (Πικοδερίτικες ἱστορίες), 6, 15-17.
- Τά καζάνια (Πικοδερίτικες ἱστορίες), 8-9, 61.
- “Ἀπ’ τὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ παλιά” – “Ἡ μεγάλη πλημμύρα”, 10, 51-52.
- Τσομπάνου Γ. Δ., Ἀπόφαση (πεζοτράγουδο), 1, 36.
- Ἀπωλέσθησαν (ἀπό τήν Φλώρινα...), 7, 34-37.
- Χασιώτη Ι. Κ., Ἡ Ἑλλάδα καί οἱ διαβαλκανικές σχέσεις (ἱστορική παράδοση καί σύγχρονες προεκτάσεις), 10, 3-10.
- Χάτζιου Κρ., Ἕνα πεζό καί δύο ποιήματα: α’ Σκέψεις γιά μιὰ ἐπέτειο, β’ Ἀσπρομαῦρο, γ’ Ἀθήνα 1989, 10, 65-66.
- Τῆς Συντάξεως, Εἰδοποίηση, 1, 1.
- Ἡ πρώτη χρονιά τῆς δράσης μας, 1, 2.
- Ἀπόδημοι Φλωριναῖοι στίς ΗΠΑ (1908-20), 1, 3-8.
- Φλωρινιώτες Ζωγράφοι-Ποιητές (Ἡλ. Βυζάντης-Στερ. Κούλης-Κ. Λού-

- στας-Θ. Μηλώσης), 2, 5-7.
 Παραδοσιακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Φλώρινας, 3, 15-16.
 Ἀπὸ τὴν Κορυτσά στὴ Φλώρινα (δεκαετίες 1910, 1920), 3, 19-30.
 Ἡ πολιτιστικὴ ὑποδομὴ, 4-5, 1.
 Ἐνα σωσίβιο, 6, 1.
 Ἀντίφαση, 7, 1.
 Ἐνθάρρυνση καὶ ἀναγνώριση, 8-9, 1-2.
 Ὁ πρῶτος (;) χάρτης μέ τὴν ὀνομασία Florina, 8-9, 8-10.
 Φλώρινα καὶ Φλωριναῖοι (φωτοπαρελθόν, 1925-1946), 8-9, 63-75.
 Ἡ πολιτιστικὴ ὑποδομὴ τῆς Φλώρινας, 10, 1-2.
 1912-1992 (ὀγδοντάχρονα ἐλευθέρια), 11, 3.
 Οἱ νέοι τοῦ 1930 (καὶ 1 φωτογραφία), 11, 34.
 Ὁ ἀπολογισμὸς μιᾶς τετραετίας Δήμου Φλωρίνης (1.9.1929-31.3.1934), 11, 39-49.
 Προεκλογικὴ περίοδος στὰ Βιτώλια, 1912 (Κοινοποιήσεις), 11, 50.
 Βιβλίον διατελεσάντων Δημάρχων καὶ Μελῶν Δημοτικῶν Συμβουλίων Φλώρινας (ἀπὸ τὸ 1912-1992), 11, 51-59.
 Ἑταιρικά - Χρονικά, 1, 47· 2, 47· 3, 44-47· 4-5, 78· 6, 46-47· 7, 45-46· 8-9, 78-79· 10, 78-79· 11, 78-79.

3. “Σιατιστινὰ” (τεύχη 1-8, 1989-1992).

- Δάρδα Ἀναστ., Ἡ ἐπισκοπὴ Σισανίου, ἀπὸ τὴν ἵδρυσή της ἕως τὴν ἀρχιερατεία τοῦ Ζωσιμᾶ (-1686), 1, 35-56.
 Ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ζωσιμᾶ στὴ Σιάτιστα (1686-1746), 2, 45-84.
 Ἡ ἀρχιερατεία Νικηφόρου τοῦ Ἀχριδηνοῦ (1746-1769), 3, 5-30.
 Ἡ “Ἐφημερίς” τῶν Σιατιστινῶν Μαρκιδῶν Πούλιου (Βιέννη, 1790-1797), 4, 35-54.
 Τὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας τοῦ Μικροκάστρου, 5-6, 34-99.
 Ἡ ἐκπαιδευτικὴ κίνησις στὴ Σιάτιστα μετὰ τὴν ἀρχιερατεία τοῦ Ζωσιμᾶ καὶ ὡς τὴν ἵδρυση τοῦ Τραμπαντζεῖου Γυμνασίου (1746-1888), 7, 21-49.
 Ζαχαροπούλου Ν. Γ., Παρουσίαση τῆς διατριβῆς τοῦ Ἀναστ. Ν. Δάρδα, “Ἡ ἵδρυση καὶ ἡ λειτουργία τοῦ Τραμπαντζεῖου Γυμνασίου Σιάτιστας μέ τὴν ἐποπτεία τῆς Ἐκκλησίας”, 7, 50-52.
 Κακάλη Κατ., Λόγος πανηγυρικός κατὰ τὴν 80ῇ ἐπέτειο τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Σιάτιστας, 8, 5-13.
 Κυρατζῆ Ἀπ., Αὐθεντικὲς ἱστορίες: α' “Ξέρου ἰγὼ τί λέου”· β' “Δέν πάνης στοῦ παρακάτ;”· γ' Τὸ παζάρι τῆς Χώρας, 7, 69-79.
 [Τρία κείμενα:] α' “Ἰσένα - ἰμέενα”, β' Τὰ πηγάδια, γ' “Σ’νὶ δὶν’ κι δέ νι παίρν’ς;”, 8, 61-76.
 Κυρατζῆ Γ., Θωμᾶς Κακάλης (νεκρολογία), 3, 78-79.

- Μέγα Α. Χ., Πρὸς τοὺς συμπατριῶτες καὶ φίλους τῆς Σιάτιστας, 1, 4.
 Σχολεῖο καὶ Ἐκκλησία στὴ Σιάτιστα κατὰ τὸ πρῶτο μισό τοῦ περασμένου αἰῶνα (τρεῖς χαρακτηριστικές περιπτώσεις), 1, 5-34.
 Ἕνας δάσκαλος κ' ἕνας μαθητὴς στὴν Κοριτσά (στά 1840), 2, 87-118 καὶ 3, 45-74.
 Μετανάστευση στὴν Ἀμερική (ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου Ζουπάν-Μωραΐτη-Περικλέους), Α' 4, 5-34· Β' 5-6, 5-33.
 Κανονισμός Ἀδελφότητος 1865, 7, 5-8.
 Α'. Κανονισμός Ἀδελφότητος Προφῆτης Ἡλίας καὶ τὰ Πρακτικά τῆς Δ.Ε. τῶν ἐτῶν 1902-1905. Β'. Δωρητές τῆς Ἀδελφότητος τοῦ 1868 (;), 8, 15-32.
- Μπόντα Γ. Μ., Εὐεργέτες τῆς Σιάτιστας, 2, 127-134.
- Νεράντζη-Βαρμάξη Βασ., α' Ἀθαν. Γιομπλάκη, Ἡ Ἐράτυρα, Θεσ/νίκη 1985· β' Ν. Κ. Γκαντώνα, Γαλατινὴ, Θεσ/νίκη 1987 (βιβλιοκρισίες), 2, 119-126.
- Παπαναοῦμ Δ. Ν., "Τοῦ παναῦρ στοῦ Τσιαρούσινου", 3, 75-77.
- Πούλιου Γ. Α., Δύο πωλητήρια τῶν ἀρχῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, 7, 9-10.
- Σιάσιου Δ. Γ., Ἡ Σιάτιστα στὴν περίοδο τῶν μεταρρυθμίσεων (Τανζιμάτων) 1839-1856. Μία ἐπιστολὴ τοῦ Γ. Νιόπλιου (τοῦ 1841), 2, 23-44.
 Ὁ προφῆτης Ἡλίας στὴς Σιατιστινὲς παραδόσεις, 3, 31-44.
 Σιάτιστα. Ἡ πορεία τῆς ὡς τὴν 4η Νοεμβρίου 1912, 4, 55-68.
 Ἡ Πιρπιρούνα, - ἕνα ἀρχέγονο δρώμενο, 5-6, 100-105.
 Ἡ Σχολὴ Ζωσιμᾶ. Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσης στὴ Σιάτιστα κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, 7, 11-20.
- Τεντοκάλη Θ., Δύο ἡθογραφήματα: α' Μνήμες ἀνεξίτηλες, β' Ὁ τραχανᾶς, 4, 69-72.
 Σιατιστινὴ ἡθογραφία: α' Τὰ σκαλοπάτια, β' Ὁ ἀργαλειός, 5-6, 106-114.
 Οἱ αὐτοκινητιστὲς τῆς Σιάτιστας (ἀναμνήσεις), 7, 53-59.
 Τὸ κατώι (ἡθογραφία), 7, 60-68.
 [Τρία κείμενα] α' Ἡ πολυτεχνία καὶ ἡ θνησιμότητα, β' Ἡ συγχώρεση, γ' Τὸ κουτί, 8, 33-59.
 "Ἡ Σιάτιστα τῶν παιδικῶν μου χρόνων" (γνώμες, ἀπόψεις, γράμματα τῶν: Σ. Ι. Σερέφα, Φανῆς Δ. Σπύρου, Χρ. Κωτούλλα, Γ. Κουζιώτη, Ὁδ. Βαλαβάνη, Δ. Κουζιώτη, Θ. Σασοπούλου, Ν. Παπαγόρα, Ἀνωνύμου), 8, 77-81.
- Τσοπανάκη Ἀ. Γ., Σιάτιστα 1941-1943. Ἔρευνες γιὰ ὄπλα-Φαρδύκαμπος, 2, 5-22.
- Χατσιοῦλη Μιχ. Γ., "Τὰ Σιατσνά. Τὸ σιατιστινὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα (συλλογὴ ἀπὸ λέξεις καὶ φράσεις), δακτυλογραφ., Σιάτιστα 1992 (ἕνα νέο βιβλίο, γιὰ νὰ κριθεῖ προσεχῶς), 8, 82.
- Τῆς Συντάξεως, Χαιρετισμός, 1, 3.
 Χρονικὸ τοῦ Συλλόγου, 2, 135-143.
 Χρονικὸ τοῦ Συλλόγου, 4, 75-78.
 Δραστηριότητες τοῦ Συλλόγου, 5-6, 115-117.
 Ἀπολογισμὸς καὶ προοπτικὲς, 5-6, 118-120.
 Χρονικὸ-Δραστηριότητες (τοῦ ἔτους 1992), 8, 83-87.